

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Oskar Lill

**Tsiviilkonfiskeerimine kui oluline rahapesu tõkestamise meede ja selle
rakendamise võimalikkus Eesti õigusruumis**

Magistritöö

Juhendaja Dmitri Teplõhh

Tallinn

2021

Sisukord

1. Sissejuhatus.....	3
2. Rahapesu mõiste ning õigusliku regulatsiooni kujunemine.....	8
2.1. Rahapesu mõiste ja kujunemislugu.....	8
2.2. Rahapesu tõkestamine ning selle tõrjumine finantsüsteemist	10
2.3. Rahapesu tõkestamise õigusliku regulatsiooni teke.....	11
2.3.1. Rahvusvahelisel ja Euroopa Liidu tasandil.....	11
2.3.2. Rahapesu tõkestamise regulatsioon Eestis.....	13
3. Tsiviilkonfiskeerimine ümberpööratud tõendamiskoormisega rahapesuasjades	19
3.1. Rahapesukahtlusega vara käsutuspiirangud ja peremehetu vara konfiskeerimine kehtivas Eesti õiguses	21
3.1.1. Rahapesu Andmebüroo menetlustoimingud deklareerimata jäetud tulu näitel ...	24
3.2. Ümberpööratud tõendamiskoormise mõiste	28
3.2.1. Ümberpööratud tõendamiskoormis diskrimineerimis- ja võrdse kohtlemise asjade näitel.....	30
3.3. Tsiviilkonfiskeerimine ümberpööratud tõendamiskoormise meetodikaga.....	33
3.3.1. Ümberpööratud tõendamiskoormisega rahapesumenetlus Hollandi näitel.....	35
3.3.2. Eraldiseisva rahapesumenetluse raamistik ehk tsiviilkonfiskeerimine ümberpööratud tõendamiskoormisega	38
3.3.3. Konflikt põhiõigustega.....	46
3.4. Ümberpööratud tõendamiskoormise rakendamine Eesti õiguses	48
3.4.1. Etteheited ümberpööratud tõendamiskoormisega tsiviilkonfiskeerimisele	49
Kokkuvõte.....	55
Implementing civil forfeiture as a successful measure to combat money laundering in Estonia.....	60
Kasutatud kirjandus ja allikad.....	64

1. Sissejuhatus

Sõjajärgne Euroopa on läbi teinud olulised muudatused ühiskondlikus elus, mis on asetanud ka kriminaalpoliitika senisest erinevasse olukorda. Need muudatused tähendavad, et Euroopa ühiskond on muutunud infoühiskonnaks, riskiühiskonnaks ja maailmaühiskonnaks (isikute, kapitali ja teabe levik). See omakorda tähendab, et üksikute riikide riigisisest õigusest jääb väheks piiriülese kuritegevusega võitlemiseks.¹

"Selleks, et Eesti roll transiitmaana rahapesus väheneks, tuleb rahapesijatele tekitada reaalne oht rahast ilma jääda. Täna idast lähtuvate suurte rahapesuskeemide korral sellist ohtu reaalselt ei ole. Idapoolsetelt naabritelt raha kuritegeliku päritolu kohta praktikas meil teavet saada ei õnnestu" – nii on öelnud Rahapesu Andmebüroo endine juht Madis Reimand. Eestit läbinud suuremahulised rahapesujuhtumid on ilmekaks näiteks, miks rahapesuga võitlemise vahendeid on vaja muuta. "Eesti õiguspraktikas on kriminaalmenetluses rahapesu kuriteona tuvastamiseks ning vara konfiskeerimiseks vajalik tuvastada eelnev kuritegu, millest vara pärit on. Rahapesu ainus eesmärk on sellist seost varjata. Rahvusvaheliste suuremahuliste ja keerukate juhtumite korral, mil raha võib pärineda ka erinevatest allikatest, on praktikas võimatu konkreetsetes tehingutes liikuvat vara kindla kuritegeliku tegevusega siduda. Seda enam on see raskendatud ida poolt lähtuvate kahtlaste rahavoogude puhul, mil koostöö vara tegeliku päritolu tuvastamiseks tulemusi ei anna."²

¹ J. Sootak. Karistusõiguse Üldosa. Tallinn: Juura 2018. lk XV/69 [Edaspidi: Sootak, Karistusõiguse üldosa]

² R. Pärnma. Rahapesu andmebüroo juht: selleks, et Eestit ei kasutataks rahapesus transiitmaana, tuleb rahapesijatele tekitada reaalne oht varast ilma jääda. – Delfi ärileht, 24.01.2018.

Euroopa Liidu tasandil on seni vastu võetud viis rahapesu direktiivi. Nendest värkseim on Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/843.³

27. novembril 2017 jõustus uus Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus (RahaPTS)⁴, millega on Eesti õigusesse võetud üle Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist. Vajaduse muuta Euroopa Liidu regulatsiooni on tinginud muu hulgas suured rahapesuskandaalid. Seetõttu on esile kerkinud kogu ärikeskkonna läbipaistvuse ja ettevõtete tegelike kasusaajate tuvastamise olulisus. Uue RahaPTSiga laiendati seaduse eesmärki selliselt, et ettevõtluskeskkonna usaldusväärsust ja läbipaistvust suurendades tõkestada Eesti Vabariigi rahandussüsteemi ning majandusruumi kasutamist rahapesuks ja terrorismi rahastamiseks.⁵ Pärast uue RahaPTS jõustumist, võeti üle nn rahapesu V direktiiv 2018/843⁶ sätteid, mis reguleerivad peamiselt rahapesu haldusõigusliku tõkestamist. 2016. aasta alguses märkis Euroopa Komisjon oma teatises, et „kõik liikmesriigid on rahapesu kriminaliseerinud, kuid rahapesu määratlused ja kohaldatavad karistused on liikmesriigiti erinevad. Sellised erinevused loovad tõkkeid piiriülesele õigusalasemale ja politseikoostööle rahapesu tõkestamisel ning mõjutavad otseselt terrorismi rahastamise vastast tegevust“. Eelnevast tulenevalt lubas komisjon teatises, et hiljemalt 2016. aasta neljandaks kvartaliks esitatakse vastavalt Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELTL) artiklile 83 direktiivi ettepanek, milles käsitletakse rahapesukuritegusid ja karistusi. Ettepaneku eesmärgiks seati kehtestada miinimumeeskirjad rahapesukuriteo määratlemiseks (seostades seda terrori kuritegude ja muude raskete kuritegudega) ja karistuste ühtlustamiseks.⁷ Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Parlament jõudsid direktiivi tekstis kokkuleppele 2018. aasta keskel ning direktiiv allkirjastati

³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/843, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist, ning millega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL. 19.06.2018.

⁴ RT I, 21.11.2020, 13

⁵ Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat 2017. Ülevaade rahapesu andmebüroo tegevusest 2017. aastal. Tallinn 2018 [Edaspidi: RAB aastaraamat 2017]: lk 6-7.

⁶ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/843

⁷ M. Kärner. Direktiiv (EL) 2018/1673 rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil. – Juridica 2019/VII: lk 519 [Edaspidi: Kärner 2019].

23. oktoobril 2018. Eesti õigus on direktiiviga⁸ enamjaolt kooskõlas.⁹ Nimetatud direktiiv on oluline ümberpööratud tõendamiskoormisega tsiviilkonfiskeerimise¹⁰ rakendamise kontekstis.

Selleks, et rahapesujuhtumitega võidelda on vaja muuta tõendamiskoormise praktikaid. Kui seadustega muudetakse tõendamiskoormust rahapesukahtlaste tehingute puhul selliselt, et mitme ebaselge asjaolu ilmnenemise ja võltsimistunnustega dokumentide kasutamise korral tõendamiskoormus pöördub ning õiguskaitseasutustel pole ilmtingimata vaja tõendada, millisest konkreetsest kuriteost kuritegelik raha pärineb, siis paranevad oluliselt võimalused takistada käimasolevaid rahapesuskeeme.¹¹ Üheks pööratud tõendamiskoormist rakendavaks riigiks meie lähiregionis on Holland. Hollandi Maksu- ja Tolliameti haldusalasse kuuluv Rahandusteabe ja Uurimisteenistus (inglise keeles „Fiscal Information and Investigation Service”) on teinud põhjaliku raporti kaudselt tõendamiskoormise meetodikast (inglise keeles “indirect method of proof”), kus tuuakse välja väga põhjalikud argumendid rahapesu kuritegude uurimiseks ilma eelkuriteota.¹² Seejuures on oluliseks eelduseks Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv (EL) 2018/1673 sisse viidud ning Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus § 4 põhistatud rahapesu definitsioon, kus rahapesu objektis olev vara ei pea pärinema konkreetsest kuriteost, mida rahapesuga seostatakse. Kõne all oleva direktiivi artikkel 12 kohaselt oleks rahapesuvastane võitlus kriminaalõiguse meetmete abil tõhus kui peaks olema võimalik teha süüdimõistev otsus vajaduseta täpselt tuvastada, millise kuritegeliku tegevusega vara saadi, ja eeldamata eelnevat või samaaegset süüdimõistmist selle kuritegeliku tegevuse eest, võttes samal ajal arvesse kõiki asjasse puutuvaid asjaolusid ja tõendeid. Kooskõlas oma õigussüsteemiga peaks liikmesriikidel olema võimalik seda tagada muude meetmete kui õigusaktide abil. Rahapesu eest vastutusele võtmist ei tohiks takistada ka

⁸Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv (EL) 2018/1673 rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil, ELT L 284.

⁹Kärner 2019, lk 532

¹⁰ Edaspidi on töös kasutatud mõistet tsiviilkonfiskeerimine kuna konfiskeerimise objekt on tsiviilvara kuigi konfiskeerimine toimiks haldusmenetluse kaudu ning erialases kirjanduses võidakse sellele instituudile viidata ka kui halduskonfiskeerimine.

¹¹ RAB aastaraamat 2017, lk 15

¹² Fiscal Information and Investigation Service of Netherlands. Tax and Customs Administration. Indirect Method of Proof. 15.04.2019: lk 23. [Edaspidi: Indirect Method of Proof raport]. Arvutivõrgus: <https://www.amlc.eu/wp-content/uploads/2019/04/Money-Laundering-the-Indirect-Method-of-Proof-2019.pdf>

pelk asjaolu, et kuritegelik tegevus toimus teises liikmesriigis või kolmandas riigis käesolevas direktiivis sätestatud tingimuste kohaselt.¹³

Olulised materjalid ja allikad käesolevas magistritöös on Hollandi Rahandusteabe ja Uurimisteenistuse raport¹⁴, Euroopa Komisjoni analüüs ümberpööratud tõendamiskoormisest Euroopa Liidu tasandil¹⁵ ja Rahandusministeeriumi poolt 2018. aastal algatatud seaduseelnõu¹⁶ koos arvamuste ja seletuskirjadega. Hollandi Rahandusteabe poolt tehtud raport on oluline, kuna Hollandis kasutatakse magistritöö teemas käsitlust leidvat tsiviilkonfiskeerimist. Euroopa Komisjoni analüüsis on välja toodud ümberpööratud tõendamiskoormise instituut kriminaalmenetlusest eraldiseisva menetlusena, mida on käsitletud diskrimineerimisasjades. Ümberpööratud tõendamiskoormist on peetud innovatsiooniks õigusmaastikul ning Euroopa Komisjoni analüüs näitab, et seda on edukalt võimalik kasutada diskrimineerimisasjades. Töös on kasutatud Hollandi kohtupraktikat tsiviilkonfiskeerimisega rahapesumenetlustes ning Euroopa Kohtu otsuseid diskrimineerimisasjades.

Sarnasel teemal on kirjutanud oma magistritöö¹⁷ M. Leib kes on lähemalt uurinud tsiviilkonfiskeerimisest tulenevat põhiõiguste riivet, mille osas käesoleva töö autor esitab ka oma seisukohad. Lisaks sellele toob välja mõne olulise kohtulahendi, mis pärast nimetatud magistritöö ilmumist on tulnud, mis muudab senist käsitlust peremehetu vara konfiskeerimise osas RahaPTS § 57 näitel.

¹³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv (EL) 2018/1673 rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil, ELT L 284.

¹⁴ Indirect Method of Proof raport

¹⁵ Euroopa Komisjon. Reversing the burden of proof: Practical dilemmas at the European and national level. Detsember 2014. [Edaspidi Euroopa Komisjoni analüüs ümberpööratud tõendamiskoormisest]. Arvutivõrgus: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a763ee82-b93c-4df9-ab8c-626a660c9da8/language-en>

¹⁶ Audiitortgevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse (finantsvaldkonna väärtetokaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad karistused, vara legaalse päritolu pööratud tõendamiskoormus) eelnõu 771 SE [2018]. Arvutivõrgus: [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/789782cb-80df-4e9e-9bcb-a09b5b318755/Audiitortgevuse%20seaduse,%20finantskriisi%20ennetamise%20ja%20lahendamise%20seaduse%20ning%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(finantsvaldkonna%20v%C3%A4rteokaristuste%20reform,%20EL-i%20%C3%B5igusest%20tulenevad%20karistused\)%20\(771%20SE%20I\)](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/789782cb-80df-4e9e-9bcb-a09b5b318755/Audiitortgevuse%20seaduse,%20finantskriisi%20ennetamise%20ja%20lahendamise%20seaduse%20ning%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(finantsvaldkonna%20v%C3%A4rteokaristuste%20reform,%20EL-i%20%C3%B5igusest%20tulenevad%20karistused)%20(771%20SE%20I)). [Edaspidi SE 771 eelnõu].

¹⁷ M. Leib. Pööratud tõendamiskohustuse ja süüdimõistmisest sõltumatu konfiskeerimise rakendatavus rahapesukahtlusega vara suhtes. – Magistritöö Tartu Ülikool 2019. [Edaspidi M. Leib magistritöö].

Töö esimeses peatükis käsitletakse rahapesu mõistet ja kujunemislugu ning olulisust Eesti majandusruumis. Lisaks sellele õigusliku raamistiku tekkimist ning peamised mure ja ohukohti seoses kehtiva õigusega.

Töö teises peatükis käsitletakse rahapesuvastase võitluse hetkeolukorda ning erinevaid käibel olevaid meetmeid. Analüüsitakse rahapesukahtlusega peremehetu vara käsutuspiirangute meetme tõhusust läbi Riigikohtu praktika. Sellest tulenevalt püstitab töö autor oma esimese ja teise uurimisprobleemi, mille kohaselt ei ole kehtiva RahaPTS § 57 lg 6 ja lg 8 kohaselt võimalik pangakontol olevat vara tegelikku kasusaajat kindlaks teha. Teise uurimisprobleemi kohaselt võib isikul kes ei ole toime pannud kuritegu, kuid on oma teenistusest jätnud deklareerimata maksud olla rahapesukahtlusega peremehetu vara arestimise ja konfiskeerimise menetluses risk raha konfiskeerimiseks ning võimalikuks karistusõiguslikuks vastutuseks rahapesu sätete ja deklareerimata maksukohustuse osas. Kriminaalmenetluseset eraldiseisva ümberpööratud tõendamiskoormise võimalikkus Euroopa Liidu tasandil diskrimineerimisasjades, mille eesmärk on näidata, et selliseid asju on võimalik menetleda kooskõlas peamiste menetluslike garantiidega eraldiseisa menetlusena. Tähtsaim osa teises peatükis puudutab Hollandi tsiviilkonfiskeerimise praktikad, mille analüüsi käigus püüab töö autor järeldusele jõuda et kuidas ja kas seda praktikad saaks kasutada ka Eesti õiguses ning sellest tulenevalt püstitab oma kolmanda uurimisküsimuse, kas kehtiv RahaPTS regulatsioon jätab koos kehtiva kohtupraktikaga ning põhiseadusest tulenevate õigustega menetlejale piisavalt võimalusi efektiivseks rahapesuvastaseks võitluseks?

Töö eesmärk on uurida tsiviilkonfiskeerimise instituudi rakendamise võimalikkust Eestis ning võimaluse korral oma töös esitada ettepanekud nimetatud meetme rakendamiseks Hollandi tsiviilkonfiskeerimise rakendamise näitel. Tööd kirjutades on kasutatud empiirilist, teoreetilist ja kvalitatiivset uurimismetoodikat.

2. Rahapesu mõiste ning õigusliku regulatsiooni kujunemine

2.1. Rahapesu mõiste ja kujunemislugu

Rahapesu on protsess, millega kurjategijad püüavad varjata oma ebaseadusliku tegevuse tagajärjel saadud tulude päritolu ning näidata seda legaalsel teel omandatuna. Kuritegelikul teel saadud vara ning selle „puhtaks pesemine“ on keeruline aga tulus tegevus mis on kujunenud asendamatuks valdkonnaks organiseeritud kuritegevuses.¹⁸

Rahapesule vastavaid ilminguid on täheldatud juba keskajal kus liigkasuvõtmisest teenitud tulu on proovitud peita.¹⁹ Rahapesu ei ole algupäraselt juriidiline mõiste. See mõiste kätkeb endas pigem nn musta raha valgeks muutmise (pesemise) protsessi. Sageli käsitatakse rahapesu kui protsessi, millega varjatakse tulu olemasolu, illegaalset allikat või illegaalset kasutamist ning seejärel moonutatakse tulu viisil, mis annab võimaluse näidata seda legaalsena.²⁰ Rahapesuvastase võitluse kriminaliseerimisele aitas kaasa organiseeritud kuritegevuse õitseng, sest kriminaalset tulu oli vaja peita ning seda seaduslikuna näidata. Kuigi rahapesuvastane võitlus oli algselt suunatud narkoäriks, siis tänapäeval kuulub sellesse nimistusse mitmeid teisi tulusaid kuritegevuse liike: relvaäri, inimkaubandus, pettused ja kelmused, korruptsioon, terrorismi rahastamine, salakaubandus.²¹ Rahapesu objektiks on lisaks rahale veel ka väärtpaberid, sularaha, kinnis- ja vallasvara. Rahapesu ise on kuritegu, mille eelduseks on see et talle eelnevalt materiaalselt tulu toovad kuriteod, mida nimetatakse eelkuriteoks.

¹⁸ A. Driggers "Money Laundering." American Criminal Law Review – Kevad 2011, lk. 929-954. HeinOnline. [Edaspidi Driggers Money Laundering].

¹⁹ I. Tiba. Rahapesu kujunemisloost ja olemusest. - Juridica 2007 VIII, lk 573. [Edaspidi I. Tiba – Rahapesu kujunemisloost ja olemusest].

²⁰ Rahapesu kujunemisloost ja olemusest, lk 578

²¹ Driggers Money Laundering, lk 929-954

Sõltumata kuriteost kasutatakse rahapesus kolme põhistaadiumi illegaalase tulu legaalseks pööramisel:

- Paigutamine (*placement*): illegaalsel teel saadud tulu paigutatakse legaalsesse ettevõtlusesse;
- Laotamine (*layerring*): illegaalsel teel saadud tulu muundatakse läbi erinevate tehingute peitmaks varade päritolu;
- Integreerimine (*integration stage*): vara integreeritakse legitiimselt majandusse näiteks laenude, võlakirjade, aktsiate, kinnisvara või ettevõtete ostmise näol.²²

Kirjeldatud esimesele staadiumile (paigutamine) võib eelneeda ka küberkuritevusega saadud tulu kiire muundamine sularahaks või muuks alternatiivseks maksevahendiks, mis siis uuesti finantssüsteemi tahetakse paigutada. Rahapesijate peamine eesmärk on siiski kaotada ära seos kuriteo ning sellest saadava varalise tulu vahel, soovides jätta muljet, et tegemist on legaalset päritolu rahaga.²³ Integreerimise faasis suunatakse läbi omandatud ettevõtte varad välismaale, ostes likviidseid väärisesemeid kallite siirdehindadega. Üks levinumaid viise on kõrge mahuga sularaha käitlevad ettevõtted, näiteks nagu restoranid. Lisaks sellele soetatakse kinnis- ja vallasvara. Näiteks kasutatud auto ostmine sularahas ning selle hiljem maha müümine, et näidata legaalset sissetulekut. Samuti kinnisvara soetamine, mis on rahapesijate seas väga populaarne kuna ajalooliselt on kinnisvara varaklassina vähemalt suutnud oma väärust hoida kuid sageli ka ajas väärtust kasvatada. Lisaks on see ka raamatupidamislikult materiaalne vara, mida ei ole lihtne inimeselt ära võtta.²⁴

²² Driggers Money Laundering, lk 929-954

²³ Finantsinspektsiooni Korduma kippuvad küsimused rahapesust. - <https://www.fiu.ee/kasulik-info/kkk>

²⁴ M. Levi. Money Laundering. – Heinonline, lk 289-376. [Edaspidi Levi Money Laundering].

2.2. Rahapesu tõkestamine ning selle tõrjumine finantssüsteemist

RahaPTS § 1 sätestab eesmärgi kaitsta Eesti rahandussüsteemi ja majandusruumi, mis on Eestis rahapesu tõrjumisel kaitstav õigushüve. See tähendab, et vajalik on kaitsta majandussüsteemi kuritegelikku päritolu rahavoogude negatiivse mõju eest, samuti pärssida kuritegelike struktuuride mõjuvõimu kasvu.²⁵

Esimeseks rahapesuvastase võitluse eesmärgiks peetakse *fructus delicti* elimineerimist. Rahapesu loob organiseeritud kuritegevusega tegelejatele võimaluse teenitud kriminaaltulu kasutada. Lähtudes põhimõttest, et kuritegu ei tohiks ennast ära tasuda (ingl k *crime does not pay*), peetakse vähemalt minimaalseks eesmärgiks, et kurjategijatelt nende kuritegude viljad konfiskeerimise abil ära võetaks. Vastasel korral kasutab kurjategija oma kriminaaltulu jätkuvalt edasi ning õõnestab selle kaudu riiklikult määratud karistuse eesmärke.²⁸ Rahapesu üheks eesmärgiks aga ongi just konfiskeerimise vältimine.²⁶

Rahapesu tõkestamine eraldiseisva instituudina on õiguses võrdlemisi hiline nähtus, ehkki selle elemente on leidunud teistes õigusharudes. Tõkestamise protsess seisneb ühelt poolt püüdes rahapesu ära hoida ehk preventiivsete meetmetega ennetada ning teisalt rahapesu kui kuriteo kriminaliseerimises, mis annab võimaluse kuriteo toimepanija kriminaalõiguslikult vastutusele võtta ja teo käigus saadud vahendid konfiskeerida. Rahapesu vastu võitlemine on seega kahetasandiline, kus preventiivsete meetmete kohaldamise roll on avalik-õigusliku kohustusena pandud erasektorile ning kus riik teiselt poolt võtab kriminaalõiguslike meetmetega teo toimepanijaid koosseisu täitumisel vastutusele.²⁷

Võitlust kuritegevuse ja rahapesu tõkestamise vastu kriminaalõiguslike meetmetega oleme kahjuks kaotamas, mistõttu oodatakse avalikult, et eraõiguslikud isikud kannaksid senisest oluliselt suuremat rolli kuritegude preventioonis. Nendes tuultes on viimastel aastatel eelkõige

²⁵ M. Mäeker ja A. Nõmm. Pangasaladuse hoidjast politseinikuks – Juridica 2020, lk 662. [Edaspidi Pangasaladuse hoidjast politseinikuks].

²⁶ Rahapesu kujunemisloost ja olemusest, lk 576.

²⁷ Pangasaladuse hoidjast politseinikuks, lk 662.

pankadele ja nende järelevalvajatele olulisi etteheiteid tehtud. Ka järelevalvajad ise karistavad pankasid karmimalt kui kunagi varem, trahvides neid sadadesse miljonitesse ja kohati isegi miljarditesse eurodesse ulatuvate rahatrahvidega. Iga negatiivne meediakajastus mõjutab panga aktsionäre ja olemasolevat klientuuri, kes katkenud või katkeda võivate korrespondentsuhete tulemusel võib jääda ilma võimalusest normaalselt pangateenuseid kasutada. Läbikukkumised rahapesu tõkestamisel on reaalsete tagajärgedega.²⁸

Lisaks repressiivsetele funktsioonidele on finantsuurimise kujul esineval rahapesuvastasel võitlusel ka üldpreventiivne mõju. Teadmine, et turvaline ja efektiivne rahapesu on võimalik, võib õhutada isikuid eelsüütegu toime panema. Seevastu teadmine, et rahapesu on võimatu (või vähemalt raske), võib hoida eelsüütegude toimepanemisest, sest on teada, et saadud tulu kasutamine on raske või koguni võimatu. Rahapesuvastase võitluse käigus võetakse kuritegelikult organisatsioonilt ära nende käibekapital, mis muudab raskemaks või üldse võimatuks samal tasemel kuritegevuse säilitamise. Sageli kasutatakse osa kuritegelikust tulust uute kuritegude toimepanemiseks, kuid mõnikord võib olla vaja kasutada uute kuritegude toimepanemiseks juba pestud vara. Selle tõttu on rahapesuvastase võitluse üks eesmärke just uute kuritegude toimepanemise takistamine.²⁹

2.3.Rahapesu tõkestamise õigusliku regulatsiooni teke

2.3.1. Rahvusvahelisel ja Euroopa Liidu tasandil

Esmakordselt kriminaliseeriti rahapesu 1986. aastal Ameerika Ühendriikides rahapesuseadusega (*Money Laundering Control Act*). 1988 aatal toimus Viinis ÜRO konverents, kus võeti vastu Viini konventsioon, millega on ühinenud ka Eesti. 1990 aastal võeti vastu Starsbourgi konventsioon, 2000. aastal Palermo konventsioon ning 2003. aastal ÜRO

²⁸ Pangasaladuse hoidjast politseinikuks, lk 669.

²⁹ Rahapesu kujunemisloost ja olemusest, lk 576.

korruptsioonivastane konventsioon mille kõigiga on tänaseks liitunud ka Eesti.³⁰ Varssavis toimusid 2005. aastal Euroopa Nõukogu läbirääkimised, mille käigus sündis Varssavi konventsioon (edaspidi Varssavi konventsioon). Eesti on nimetatud konventsiooni allkirjastanud kuid pole veel ratifitseerinud.³¹ Lisaks rahvusvahelistele õiguaktidele käsitlevad rahapesukuriteo kriminaliseerimist ka rahapesuvastase töökonna (FATF, ingl Financial Action Task Force) soovitusel.³² Juriidiliste definitsioonide aluseks on üldiselt Viini 1988. aasta konventsiooni artikli 3 punkt 1. See konventsioon ei kõnele expressis verbis rahapesust, kuid sisuliselt kohustab osalisriike kriminaliseerima narkotulude rahapesu.³³

Euroopa Liidu tasandil on seni vastu võetud viis rahapesu direktiivi. Nendest värkseim on Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/843.³⁴ Viienda rahapesuvastase direktiivi peamised eesmärgid on:

- suurendada äriühingute ja usaldusfondide omanikke puudutava teabe läbipaistvust
- tugevdada kontrolli suure riskiga kolmandate riikide üle
- käsitleda ettemaksekaartide ja virtuaalvaluutaga seotud riske
- tõhustada riiklike rahapesu andmebüroode vahelist koostööd
- parandada rahapesuvastase järelevalve asutuste ja Euroopa Keskpanga vahelist koostööd ja teabevahetus

Kuid need reguleerivad üksnes rahapesu (haldusõigusliku) tõkestamist, nõudeid kohustatud isikutele jms.³⁵ Seda direktiivi täiendati 2018. aasta oktoobris direktiiviga 2018/1673, millega kehtestati meetmed rahapesu vastu võitlemiseks kriminaalõiguse abil.³⁶ Tegelikult on rahapesu

³⁰ Rahapesu kujunemisloost ja olemusest, lk 573-574.

³¹ Euroopa Nõukogu rahapesu, kriminaaltulu avastamist, arestimist ja konfiskeerimist ning terrorismi rahastamist käsitleva konventsiooni nr 198 allkirjastamise kohta Euroopa Ühenduse nimel. Veebist kättesaadav <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005PC0426&from=ET>

³² Kärner 2019, lk 518.

³³ Rahapesu kujunemisloost ja olemusest, lk 579.

³⁴ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/843

³⁵ Kärner 2019, lk 518.

³⁶ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/1673 rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil, ELT L 284.

definiitsioon kasutusel olnud alates Viini konventsioonist³⁷ ning AMLD IV³⁸ on toodud välja liikmesriikidele ühine rahapesu mõiste määratlus aga liikmesriikidel on rahapesukuriteo koosseisud senini erinevad. Sellepärast loodetaksegi selle direktiiviga rahapesu kuriteo koosseisud ühtseks saada.

M. Kärner on öelnud, et varasemad rahvusvahelised konventsioonid nõuavad teadva kriminaaltulu omandamise, valdamise ja kasutamise kriminaliseerimist üksnes juhul, kui see on kooskõlas osalisriigi põhiseaduslike ning õigussüsteemi aluspõhimõtetega. Aga direktiiv ise liikmesriikidele kaalutlusruumi ei anna ning selles kirjeldatud tegevuse kriminaliseerimine on kohustuslik.³⁹ Sellest võib järeldada seda, et Euroopa Liidu liikmesriigid peavad need määratlused oma siseriiklikusse õigusesse üle võtma aga see kuidas rahapesu mõistet siseriiklikult avatakse, peab olema konkreetse riigi aluspõhimõtetega kooskõlas.

Töö autor märgib, et 2018/1673 direktiivis muudeti rahapesu sõnastust puudutavat osa, millega varasema käsitluse kohaselt rahapesu eelkuriteod olid eraldi välja toodud. Uue direktiivi kohaselt on rahapesu eelkuriteoks ükskõik milline kuritegu. Töö autor märgib, et nimetatud muudatusel rahapesu mõiste avamisel ning eelkuriteo määratlemisel on töö lõppfaasis oluline roll Hollandi rahapesu vastase tõkestamise praktikate analüüsimisel.

2.3.2. **Rahapesu tõkestamise regulatsioon Eestis**

Eestis reguleerib seda Karistusseadustiku (KarS)⁴⁰ § 394 ja § 394¹, mille kohaselt on rahapesu ja rahapesu täideviimise kokkulepe kuriteona karistatav. Riigikohus ütleb, et rahapesu

³⁷ Kärner 2019, lk 520.

³⁸ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, mis käsitleb finantsüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ – ELT L 141. 5.06.2015. Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32015L0849> (29.04.2019).

³⁹ M. Kärner lk 520

⁴⁰ RT I, 10.07.2020, 18

definiitsioon avatakse läbi RahaPTS-i,⁴¹ mis on välja toodud RahaPTS §-s 4 ning mis vastab ka käesoleva seisuga AMLD IV direktiivi artikkel 1 lg 3 sõnastusele.

RahaPTS § 4 lg 1⁴² avatud määratluse kohaselt on rahapesu kuritegelikust tegevusest saadud vara või selle asemel saadud vara:

- muundamine või üleandmine eesmärgiga varjata vara ebaseaduslikku päritolu või abistada kuritegelikus tegevuses osalenud isikut, et ta saaks hoiduda oma tegude õiguslikest tagajärgedest
- omandamine, valdamine või kasutamine, kui selle saamisel on teada, et see on saadud kuritegelikust tegevusest või sellises tegevuses osalemisest;
- Tõelise olemuse, päritolu, asukoha, käsutamiseviisi, ümberpaigutamise, omandiõiguse varjamine või varaga seotud muude õiguste varjamine

Vara muundamine on selle vormi muutmine, nt asjast varaliseks õiguseks jms. Vara üleandmine on selle loovutamine tasu eest või tasuta nt lepingu alusel (VÕS 2. ptk), kahju hüvitamiseks (VÕS 7. ptk) jms. Vara omandamine on selle enda valdusesse saamine mis tahes viisil (nt vargalt ülesostmine, vahetamine, kingiks saamine, võla katteks saamine jms). Omandada saab mitte ainult asja, vaid ka varalist õigust (nt võlaõiguslik nõue). Omandamine võib seisneda ka teenuse tarbimises (RKKK 3-1-1-42-00). Valdus on tegelik võim asja üle.⁴³

Asja kasutamist tuleks tõlgendada võimalikult laialt, näiteks on see kuritegelikust tegevusest saadud asja otsatarbekohane kasutamine, ära tarvitamine, aga ka näiteks kasutusvaldus.⁴⁴

Rahapesu on ka kuritegelikust tegevusest saadud vara tõelise olemuse varjamine. See on ilmselt kõige „klassikalise“ arusaam rahapesust kui kuritegeliku vara näitamisest legaalse varana. Antud juhul viitab „tõeline olemus“ vara kuritegelikule olemusele või asjaolule, et osa

⁴¹ Vt RKKKo 13.12.2010 nr 3-1-1-68-10, p 11.

⁴² RT I, 21.11.2020, 13

⁴³ Rahandusminiseerium. Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde [Edaspidi: SE 459 seletuskiri] [2017] Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/fb03e20e-caf7-463d-9b60-ddf6021742b2/Rahapesu%20ja%20terrorismi%20rahastamise%20tõkestamise%20seadus>

⁴⁴ SE 459 seletuskiri

varast ei ole legaalse päritoluga. Tõelise olemuse varjamine on näiteks altkäemaksuna saadud hüve kirjeldamine palgatulu või kinkena vmt. Vara päritolu varjamine on sarnane selle tõelise olemuse varjamisega, kuid rahapesijatel võib olla soov eeskätt varjata vara päritolu, mitte peita selle tõelist olemust ja ka sellised teod tuleks lugeda rahapesuks. Vara päritolu varjamisega on tegemist näiteks juhul, kui kurjategija teeb erinevaid tehinguid, mille eesmärgiks on jätta vara päritolust tegelikkusele mittevastavat muljet. Vara asukoha varjamine on näiteks olukord, kus kuritegelik tulu võidakse peita. Vara käsutamiseviisi, ümberpaigutamise ja omandiõiguse varjamisega seonduvad näiteks varaga tehtud tehingute osas tegelikkusele mittevastava mulje loomine.⁴⁵

Riigikohus on öelnud⁴⁶, et RahaPTS § 4 lg 1 sõnastus on äärmiselt lai ning selles sättes defineeritud rahapesu olemus ei ole üle kantav KarS § 394 avatud rahapesu mõistele.⁴⁷

Riigikohus ütleb, et esmapilgul hõlmab RahaPTS § 4 lg 1 sõnastus kõiki võimalike viise kuritegelikult saadud vara omandamiseks, kasutamiseks, muundamiseks, varjamiseks jne. Samas ei sea see definitsioon piiranguid eelkuritegudele ega välista rahapesukuriteo toimepanijate ringist eelkuriteo toimepanijat. Samas on eelkuriteo olemasolu rahapesualaste süütegude puhul kõige määravamaks faktoriks, kui süüdistust esitatakse. Kui iga pisikuriteo eest oleks võimalik inimene rahapesus süüdi mõista (näiteks varastab inimene jalgratta ja müüb selle maha), siis ei peegeldaks see rahapesu kui kuriteo tegelikkuse olemust vaid hägustaks rahapesu mõistet millega sisustatakse varalist kasu hõlmavaid kuritegusid.⁴⁸ Riigikohus on öelnud, et kuritegeliku päritoluga vara käitlemine isiklikuks tarbeks üldjuhul moodustada rahapesu tunnustele vastavat tegu ega muuta käideldavat vara rahapesu objektiks. See ei tähenda aga seda, et vara, mis on juba mingite teiste tegudega rahapesu objektiks muudetud,

⁴⁵ SE 459 seletuskiri

⁴⁶ Vt RKKKo 13.12.2010 nr 3-1-1-68-10, p 12.

⁴⁷ Kämer 2019

⁴⁸ Vt RKKKo 13.12.2010 nr 3-1-1-68-10, p 12 - 13. Eelnevalt toodud näite puhul ei ole võimalik sisuliselt eristada KarS § 202 ettenähtud süüteo toimepanemise tulemusena saadud vara käsitlemise koosseisu ning rahapesu legaaldifinitsiooni mõistmiseks, ei piisa ainult RahaPTS § 4 lg 1 tõlgendamisest. Riigikohus on öelnud: „Kuritegelikult saadud vara raha- või majanduskäibesse toomisega moonutatakse konkurentsi, soodustatakse varimajandust, suurendatakse kapitali volatiilsust, destabiliseeritakse majandussüsteemi, raskendatakse rahapoliitika kujundamist, kahjustades seeläbi riigi majandus- ja finantsüsteemi usaldusväärsust. Seega on RpTRTS-i loomisel rahapesu puhul eeskätt silmas peetud riigi rahandus- ja majandussüsteemi kaitsmist kuritegeliku varaga manipuleerimise eest, mitte igasugust kuritegelikult saadud vara kasutamist, mille käigus jääb varjatuks vara tegelik päritolu.

lakkaks olemast rahapesu objekt pelgalt seetõttu, et seda vara kasutati (pärast rahapesu) isiklikuks tarbimiseks.⁴⁹

Rahapesuga on tegemist üksnes siis, kui teo objektiks on kuriteoga (nn eelkuritegu) saadud vara. Mistahes varjamistegevused legaalselt päritolu varaga ei ole käsitatavad rahapesuna. Direktiiv ei eelda, et liikmesriigid käsitaksid eelkuritegudena kõiki kuritegusid (seda ei ole nõudnud ka rahvusvahelised konventsioonid).⁵⁰ Vastavalt 2018/1673 on eelkuritegu siis, kui karistuse ülemmäär on üle ühe aastane vangistus või alamäär 6 kuud⁵¹ ning selle hulka kuuluvad süüteod, mis on välja toodud sama artikli punktides a - v. Töö autor toob välja, et Karistusseadustikus pole eraisikule ühtegi kuritegu, mille karistus oleks vähem kui üks aasta. Kuna selle direktiivi mõte on liikmesriikides ühiselt vastu võtta raamistik, et rahapesu eelkuritegu võib olla ükskõik milline kuritegu, siis saab lisaks RahaPTS sõnastatud rahapesumõistele seda sisustada ka Karistusseadustiku järgi, sest meil on kõik kuriteod karistatavad vähemalt ühe aastaga. Olenemata Euroopa Liidu ühistest püüdlustest ühtlustada eelkuritegu puudutav regulatsioon võimaldas tegelikult 2013. aasta seisuga Eestis igat kuritegu kvalifitseerida rahapesu eelkuriteoks.⁵²

Varssavi konventsiooni⁵³ kohaselt tagab lepingupool, et eelnev või samaaegne süüditunnistav kohtuotsus eelkuriteos ei ole eeldus isiku süüditunnistamiseks rahapesus (art 9 lg 5). Riigikohus on oma lahendis⁵⁴ öelnud, et isiku süüditunnistamine rahapesus ei eelda varasemat jõustunud süüditunnistavat otsust ehk kui rahapesus esitatud süüdistus vastab eelkuriteo osas samasugustele nõuetele nii nagu seda on tehtud muudele koosseisuelementidele.⁵⁵ Eelkuritegu puudutavad asjaolud on vaja süüdistuses välja tuua. Eelkuriteo väljaselgitamiseks kindlad

⁴⁹ Vt RKKKo 3-1-1-96-13

⁵⁰ Kämer 2019, lk 523.

⁵¹ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv (EL) 2018/1673 rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil, ELT L 284, artikkel 2 lõige 1.

⁵² Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat 2013. Ülevaade rahapesu andmebüroo tegevusest 2013. aastal. Tallinn 2014 [*Edaspidi*: RAB aastaraamat 2013]: lk 5

⁵³ Euroopa Nõukogu rahapesu, kriminaaltulu avastamist, arestimist ja konfiskeerimist ning terrorismi rahastamist käsitleva konventsiooni nr 198 allkirjastamise kohta Euroopa Ühenduse nimel.

⁵⁴ Vt RKKKO 3-1-1-97-10

⁵⁵ S.-H. Evestus. Eelkuriteo sisustamine rahapesukuriteo puhul Rahapesu mõiste Eesti karistusõiguses. – *Juridica*, 2015/V: lk 362. [*Edaspidi* Eelkuriteo sisustamine rahapesukuriteo puhul Eesti karistusõiguses].

nõudmised ning eelkuriteo tuvastamiseni võib jõuda ka menetlev kohus.⁵⁶ Oluline on see, et eelkuriteo tuvastamiseks rahapesu süüdistuses peavad eelkuriteo koosseisu tunnused olema algselt välja toodud süüdistuses ning kohus peab sellest tulenevalt tegema otsuse eelkuriteo toimumise osas. Rahapesu koosseisu realiseerimiseks vara ebaseadusliku päritolu ja selle tegeliku omaniku varjamisel olema kuritegelikul teel saadud varaga tehtavates õigustoimingutes keskne osa. Rahapesust ei saa rääkida juhul, kui vara ebaseadusliku päritolu ja tegeliku omaniku varjamine on varaga tehtavates toimingutes üksnes kõrvaleesmärk või -tagajärg (sedasama on öelnud Riigikohtu kriminaalkolleegium oma 27. juuni 2005. aasta otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-34-05, p 25).⁵⁷ Igal konkreetsel juhul tuleb kohtul kindlaks teha, kas süüdistuses on piisavalt teavet, et analüüsida eelkuriteo/-tegude kõiki koosseisuelemente ja kas kõigi sätete koosseisuelemendid on täidetud.⁵⁸

Üks eelkuritegusid ja rahapesuasjades süüdi mõistmise suurimaid probleeme on ka kuriteo menetlemise aeg. Vahest võib juhtuda ka nii, et mõistlik menetlusaeg saab läbi ning eelkuritegu aegub. Eesti seaduse kohaselt ei tähenda aga eelkuriteo aegumise fakt rahapesukuriteo edasiseks menetlemiseks seadusliku aluse puudumist, ei välista rahapesumenetluse hilisemat alustamist ega tingi selle lõpetamist. Eestis peab rahapesukuriteo tunnuste ilmnemisel algatama menetluse ning võtma vastutusele asjasse puudutatud isikud. Kui isikud kes on eelkuriteo toime pannud aga eelkuritegu on näiteks aegunud või on puudutatud isikud muul viisil vastutusest pääsenud, siis ei anna see alust pädevale organile rahapesukuriteo menetlemata jätmiseks. Samas on S.H. Evestus öelnud, et alati ei saa see olla üldreeglik, sest vahel võib ebaõnnestunud eelkuriteomenetlus kaasa tuua ka rahapesumenetluse lõpetamise.⁵⁹ Järelikult ei välista ebaõnnestunud eelkuriteomenetlus rahapesumenetluse algatamist, mis on rahapesukuritegude vastase võitluse puhul oluline.

⁵⁶ RKKKo 3-1-1-94-14 p 170 Seega on ka rahvusvahelises õiguses tunnustatud, et eelkuriteo kindlakstegemisel ei pea alati tuginema süüditunnistavale kohtuotsusele, vaid selle tuvastab rahapesuasja menetlev kohus. Sellisel juhul peab rahapesu kohta esitatud süüdistus vastama eelkuriteo osas samasugustele nõuetele, nagu on esitatud muudele koosseisuelementidele e eelkuritegu puudutavad asjaolud on vaja süüdistuses välja tuua. Rahapesuasja menetlev kohus peab ülejäänud koosseisutunnuste kõrval tegema otsuses kindlaks eelkuriteo aset leidmise.

⁵⁷ Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat 2015. Ülevaade rahapesu andmebüroo tegevusest 2015. aastal. Tallinn 2016 [*Edaspidi*: RAB aastaraamat 2015]: lk 20-21

⁵⁸ Eelkuriteo sisustamine rahapesukuriteo puhul Rahapesu mõiste Eesti karistusõiguses, lk 362.

⁵⁹ Eelkuriteo sisustamine rahapesukuriteo puhul Rahapesu mõiste Eesti karistusõiguses, lk 363.

Lisaks eelkuritegude regulatsiooni ühtlustumisele tõsteti ka karistusmäärasid. Karistusmäärade tõstmist toetab ka riigiprokuratuur.⁶⁰ Ühiste jõupingutuste toel Euroopa Liidu tasandil on senine praktika on näidanud, et eelkuritegude regulatsiooni ühtlustamine ning erasektorile pandud kohustus rangemate hooldusmeetmete kohaldamisel (tunne oma klienti põhimõte ehk KYC)⁶¹ pole oma eesmärki piisavalt efektiivselt täitnud. Ühtlasi tekitab erasektorile pandud hooldusmeetmete range rakendamise kohustus küsimusi, et kui kaugemale selle meetmega peaks minema. Avalikus debatis on üha rangemaks minevad meetmed palju negatiivset vastukaja saanud sest ühelt poolt teeb klientidele teenuse ebamugavamaks ja aeglasemaks ning lisaks on see ka kulukas.⁶² Selleks, et rahapesu kuritegusid ning rahapesijate huvi Eestist eemale tõrjuda võiks kaaluda tsiviilkonfiskeerimise võimaldamist ümberpööratud tõendamiskoormisega. Ümberpööratu tõendamiskoormisega kaasnevad omad probleemid. Eesti on üle võtnud EL 2016/343 direktiivi, mis kohustab liikmesriike tagama, et kriminaalasjas lasuks tõendamiskoormis riigil.⁶³ M. Kärner on öelnud, et kuna regulatsioon ümberpööratud tõendamiskoormise osas on ebaselge, võib selle direktiivi kohaldamise osas küsida eelotsust Euroopa Kohtult.⁶⁴ Riigikohus on oma lahendis⁶⁵ öelnud, et nii menetlusteoorias kui ka kohtupraktikas on mööndud, et teatud juhtudel esineb nn pööratud tõendamiskoormus, kus mingite asjaolude tõendamise kohustus võib lasuda ka süüdistataval, millest tulenevalt järeldab töö autor, et välja pakutud meede võiks olla Eesti õiguses rakendatav.

⁶⁰ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs ja ettepanekud [Edaspidi: Rahapesu tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs]. Tallinn 2018: lk 19-20.

⁶¹ Finantsinspeksiooni juhend „Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks.“ 2018, punkt 4.1.4.2. Vt lähemalt tunne-oma-klienti-põhimõtte täitmisel on kohustatud isiku eesmärgiks aru saada, mis teenust ning millisel põhjusel klient saada soovib, ehk kas kliendi selline soov läheb kokku tema tegeliku tegevuse, võime ning vajadustega ja kliendi teadmise ning arusaamaga kliendi äritegevuse spetsiifikast, olemusest jne. Kliendi tundmise ulatus peab vastama kohustatud isiku riskihinnangu tulemustele ning kliendiga seotud riskile ehk mida suurem on kliendiga kaasnev risk, seda rohkem peab kohustatud isik meetmeid võtma, et kliendist ja tema tegevusest aru saada. Kokkuvõtvalt on eesmärgiks aru saada ja tuvastada, milline on kliendiga ja ärisuhtega kaasnev riskiprofiil. Finantsinspeksiooni soovituslik juhend „Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks“. 2018, punkt 4.1.4.2. [Edaspidi FI juhend].

⁶²R. Osanik. Rahapesu tõkestamise sammud on pangale üks suuremaid kulusid. – Delfi Ärileht 26.02.2020. Veebist kättesaadav: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/89057925/rainer-osanik-rahapesu-tokestamise-sammud-on-pangale-uks-suuremaid-kulusid>

⁶³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/343, 9. märts 2016, – ELT L 65, 11.03.2016.

⁶⁴ Kärner, lk 525

⁶⁵ Vt RKKKo 30.05.2012, 3-1-1-36-12 ja RKKKo 10.11.2011, 3-1-1-70-11.

3. Tsiviilkonfiskeerimine ümberpööratud tõendamiskoormisega rahapesuasjades

Üheks rahapesu tõkestamise probleemsituatsiooniks on Eesti krediidi- ja makseasutuste kontodele kantavad teadmata päritoluga rahad. Kõnealustes rahapesuskeemides suunatakse raha enamasti Eestis kontot omavate mitteresidendist äriühingute või Eestis registreeritud mitteresidendist omanikega äriühingute kontode võrgustiku kaudu ja valdav osa kantakse edasi teistes riikides asuvasse krediidi- või makseasutustesse. Reaalset majandustegevust sellistel äriühingutel reeglina Eestis ei ole. Vara päritolu uurides on uurimisasutused jõudnud olukorda, kus sellistes skeemides kasutatava raha päritolu ei ole tuvastatav, sest rahvusvahelistele õigusabipalvetele vastuste saamisega on suured probleemid. Seega puudub tihti võimalus algatada skeemis osalejate suhtes kriminaalmenetlust rahapesu kuriteo tunnustel. Samas säilib olukord, kus vara valdajad ei oska krediidiasutusele hoolsusmeetmete kohaldamise käigus ega ka uurimisasutustele selgitada vara päritolu ja tegelikke omanikke ega tegelikke kasusaajaid. Sageli ei vasta ülekannete põhjenduseks esitatud dokumendid tegelikkusele ning vastav esitatud informatsioon saab kas ütluste, ekspertiiside või muude tõenditega ümber lükatud. Senised suured rahvusvahelised Eestit puudutanud rahapesujuhtumid annavad aluse väita, et kuritegelikust tegevusest saadud vara osakaal võib neis skeemides olla märkimisväärne.⁶⁶

Kuna Eestis ringleb väga palju kahtlast raha ning Eestil puuduvad vahendid võitlemaks suuremahulise transiidiga, eriti kui see on seotud Veneamaaga. Selles võib rolli mängida ka asjaolu, et kuni 2013. aastani ei olnud maksukuriteod Venemaal käsitletavad rahapesu eelkuritegudena ning seetõttu sellealast infot sealt ka ei edastatud. Samas ei ole ka pärast

⁶⁶ 771 SE eelnõu, lk 19.

maksukuritegude rahapesu eelkuritegudena käsitlemist olulist muudatust Venemaalt eelkuritegude kohta info saamisel toimunud.⁶⁷

Rahapesu Andmebüroo on Danske Bank Eesti filiaaliga seotud kahtlaste rahavood näitasid ära, et idapoolt tulev rahavoog on Rahapesu Andmebüroo tegutsemisajal üks suurimatest riskidest. Rahapesu Andmebüroo on korduvalt probleemile viidanud ning jõuda eelkuritegude tõestamise läbi kriminaalmenetluseni aga sageli edutult.⁶⁸ Probleemiks võib kindlasti olla ka see, kui naaberriigi Venemaa uurimisasutused ja õiguskaitseorganid koostööd ei soovi teha ning arvestada tuleb ka sellega, et tänapäevases globaliseerivas ja digitaliseerivas ühiskonnas, kus geopoliitilised reaalsused ning äritavad ja -mudelid muutuvad, peame möönma üha selgemalt, et esineb olukordi, kus rahapesu võib olla mahitatud või korraldatud meie mittesõbralike kolmandate riikide asutuste poolt ja rahapesuks kasutatakse uudseid digitehnoloogilisi kanaleid.⁶⁹ Võrdluseks Rahapesu Andmebüroo keskmine välispäringule vastamise aeg oma partnerriikidele, on ligi 11 päeva ning see on püsinud stabiilsena.⁷⁰ Venemaale tehtavate päringutele vastamise aeg on kaootiline ning ebastabiilne, mis näitab ära selle kui raske on menetlejale jäetud aja jooksul rahapesu tõkestamise toiminguid teha. Hetkel on meie seadusandluses võimalus rahapesukahtlusega varale seada käsutuspiiranguid ning kui vara omaniku välja selgitamine ei ole võimalik, siis on see seaduse järgi võimalik arestida ning hiljem konfiskeerida. Muidugi on sellisele vara konfiskeerimisele pandud olulised kitsendused, näiteks on vara omanikul võimalik riigi tuludesse kantud summa kolme aasta jooksul välja nõuda (RahaPTS § 57 lg 7). Töö autor toob järgmises alapunktis välja kehtiva seaduse kohaselt rahapesukahtlusega varale käsutuspiirangute seadmise ning selle konfiskeerimise võimalikkuse osas Eesti õiguses.

⁶⁷ Rahapesu tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs, lk 12.

⁶⁸ Samas lk 12.

⁶⁹ Samas, lk 20.

⁷⁰ RAB aastaraamat 2015, lk 17.

3.1. Rahapesukahtlusega vara käsutuspiirangud ja peremehetu vara konfiskeerimine kehtivas Eesti õiguses

2008. a. jaanuaris jõustunud RahaPTS⁷¹ § 40 alusel on Rahapesu Andmebürool olnud õigus rahapesu või terrorismi rahastamise kahtluse korral ettekirjutusega tehinguid peatada ning kehtestada konto ja tehingu objektiks oleva vara käsutamise piiranguid kuni 90 päevaks. Samuti oli prokuratuuril ja uurimisasutustel õigus taotleda halduskohtult luba vara riigi omandisse kandmiseks, kui ühe aasta jooksul pärast vara käsutamise piirangute kehtestamist ei ole õnnestunud kindlaks teha vara omanikku ja vara valdaja kinnitab, et vara ei kuulu talle, ning loobub vara valdamisest.⁷²

Tulenevalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi (EL) 2015/843 ülevõtmisest otsustati rahapesu ja terrorismi tõkestamise seadust uuendada.⁷³ Sarnaselt eelnevalt kehtinud Rahapesu ja terrorismi tõkestamise seadusele⁷⁴ on ka uues RahaPTS-s (RahaPTS § 57 lg 1) vara käsutamise piirangud sarnase sõnastusega käsitletud.

RahaPTS § 57 lg 2 kohaselt võib vara käsutamise piirangust kõrvale kalduda ainult Rahapesu Andmebüroo kirjaliku loal. Rahapesu Andmebüroo on kohustatud viivitamata lõpetama vara käsutamise piirangud kui kahtlustused vara legaalse päritolu kohta on tõendatud (RahaPTS § 57 lg 10). Lisaks sellele tuleb lõpetada vara käsutamise piirangud kui vara on arestitud jõustunud kohtumäärusega kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud korras (RahaPTS § 57 lg 5).

⁷¹ RT I, 26.06.2017, 30 (vana RahaPTS)

⁷² Eesti Advokatuur. Arvamus audiitoritegevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 771 SE kohta, 2019. [Edaspidi Advokatuuri arvamus].

⁷³ RT I, 21.11.2020, 13 (Vastu võetud 26.10.2017)

⁷⁴ RT I, 26.06.2017, 30 (vana RahaPTS)

Tulenevalt RahaPTS § 57 lg 3 p 1 ja 2 on võimalik Rahapesu Andmebüroo ettekirjutise alusel piirata vara käsutamist selle säilimise tagamiseks lisa 60 kalendripäeva võrra juhul kui vara päritolu kontrollimisel vara valdaja (või omanik) ei tõenda esimese 30 päeva jooksul (tulenevalt RahaPTS § 57 lg 1) vara päritolu või kui säilib kahtlus, et seda kasutatakse terrorismi rahastamiseks. Käesoleva paragrahvi eesmärk oleks justkui panna vara valdajale kohustus anda menetlejale selgitusi kuid tegelikult kasutab Rahapesu Andmebüroo seda aega selleks, et koguda rahapesu menetluseks juurde materjale. Näiteks on vajadus suhelda teiste riikide õigusorganitega saamaks rohkem siseinfot eelkuritegude kohta jne. RahaPTS § 57 lg 6 kohaselt võib pikendada 90 päevase vara käsutamise piiramist kuni üheks aastaks või kuni vara omaniku või tegeliku kasusaaja kindlakstegemiseni, kui Rahapesu Andmebüroo taotleb halduskohtult vastavasisulise loa, mida on võimalik halduskohtus vaidlustada. RahaPTS § 57 lg 7 kohaselt on võimalik Rahapesu Andmebüroo või prokuratuur taotleda halduskohtult luba vara riigi omandisse kandmiseks kui ühe aasta jooksul pärast vara käsutamise piirangute kehtestamist pole õnnestunud vara omanikku või tegeliku kasusaajat kindlaks teha. Vara müüakse täitemenetluse seadustikus sätestatud korras ja müügist saadud summa kantakse riigi tuludesse. Riigi tuludesse kantud summa väljanõudmise õigus on vara omanikul kolme aasta jooksul vara riigi tuludesse kandmise päevast arvates.

Senine praktika näitab seda, et RahaPTS-ga antud võimalust omanikuta vara riigituludesse kandmiseks kasutada ei saa. Lisaks sellele on selge, et kehtiv seadus tõendamiskoormist ei reguleeri.⁷⁵ Riigikohus on oma lahendis⁷⁶ öelnud, et panga arvelduskontol olev raha käsitatav arvelduskonto omaniku varalise nõudena panga (kontopidaja) vastu arvelduskontol näidatud ulatuses. Nõue panga vastu kuulub kontoomanikule, sõltumata sellest, millisel viisil kontole kantud raha on kontoomaniku käsutusse jõudnud ja kas kontoomanikul lasuvad seoses selle raha kasutamisega mingid õiguslikud kohustused kolmanda isiku ees. Lisaks ei saa kohtupraktika kohaselt⁷⁷ varaline nõue olla kellegi valduses, kuna valdus on Asjaõigusseadus⁷⁸ § 32 järgi tegelik võim asja üle.

⁷⁵ SE 771 eelnõu, lk 21.

⁷⁶ Vt RKKKo 3-3-1-22-12

⁷⁷ Vt RKKKo 3-1-1-83-07, p 14

⁷⁸ RT I, 22.02.2019, 11

Rahapesu Andmebüroo 2018. a aastaraamatus on toodud näide, kus kohtuniku ees seisis variisik, kes kinnitas kohtule, et tema pangakontol olev raha ei ole tema raha ja ta ei soovi seda.⁷⁹ Kohtunik, järgides Riigikohtu pretsedenti, langetas aga otsuse, et riigitulusesse seda raha kanda ei saa, kuna rahal on omanik ehk konto omanik on olemas. See pretsedent nullis ära eelkõige just säärase juhtumite jaoks seadusesse kirjutatud võimaluse edaspidise kasutamise.⁸⁰ Samale järeldusele jõudis Riigikohus ka oma varasemas lahendis 3-1-1-83-07, kus kohtud asusid seisukohale, et arvelduskontol olev vara kuulub alati omanikule hoolimata sellest, millisel moel see sinna on laekunud.

Kui pidada põhjendatuks seisukohta, et nõue panga vastu saab kuuluda alati ja tingimusteta vaid isikule, kelle nimel on konto avatud, tähendab see sisuliselt, et eitatakse (välistatakse absoluutselt) kliendi isikus eksimise võimalust, eitatakse võimalust, et konto on avatud variisiku nimel. Sisuliselt tähendab see ka seda, et eitatakse rahapesu kui varjamis- või moondamistegevuse olemust.⁸¹

Seadusandja nägi uut RahaPTS⁸² kirjutades ette võimaluse varasemates Riigikohtulahendites öeldud seisukohtade muutmiseks erisätte, mille kohaselt kontol oleva vara puhul käsitatakse konto omanikku vara valdajana ning tema omandiõigust ei eeldata. Seletuskirjas⁸³ on öeldud, et sarnaselt eelmise RahaPTS redaktsiooni § 40-ga käsitletakse konto omanikku vara valdajana, mis tähendab et talle laienevad kõik valdaja õigused, kuid teda ei loeta automaatselt kontol oleva vara omanikuks ja kasusaajaks - tänase seisuga on nimetatud põhimõtte RahaPTS § 57 lg 8 sätestatud. 2020 aastal käsitles Ringkonnakohus RahaPTS § 57 lg 8 ning ütles oma lahendis⁸⁴, et Riigikohtu varasem praktika pangakontol oleva vara valdajat ja omandit puudutavas osas enam vahetult kohaldatav. Ringkonnakohus on viidanud oma lahendis, et RahaPTS § 57 lg 7 ja lg 8 koostoimes tuleks konto omanikku käsitada kontol oleva käsutuspiiranguga vara valdajana, kellel on ka valdaja õigused, kuid mitte selle vara omanikku ja tegeliku kasusaajana.

⁷⁹Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat 2018. Ülevaade rahapesu andmebüroo tegevusest 2018. aastal. Tallinn 2019 [Edaspidi: RAB aastaraamat 2018].

⁸⁰ Vt RKHKm 14.05.2014 nr 3-3-1-77-13, p 13 ja RKHKm 20.05.2014 nr 3-3-1-76-13 (p 16)

⁸¹ Rahapesu tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs, lk 36.

⁸² RT I, 21.11.2020, 13

⁸³ Seletuskiri SE 459

⁸⁴ Vt Ringkonnakohtu lahend nr 3-20-664, p 19.

15. oktoobril 2020 jõustus Riigikohtu lahend⁸⁵ kus Ringkonnakohtu seisukoht kontrol oleva vara valdaja osas leidis kinnitust. Eeltoodust tulenevalt võib väita, et varasem kohtupraktika ei välistanud täiesti RahaPTS § 57 lõike 8 alusel vara konfiskeerimist aga selle osas olid tugevad eeldused mittetoimiseks. Tänu eelnevalt nimetatud Riigikohtu lahendile on Rahapesu Andmebürool ning teoreetiliselt ka prokuratuuril õigus varade riigi tuludesse kandmiseks kuid siiski on tegemist juhtumipõhise lähenemisega ning tegemist ei ole ümberpööratud tõendamiskoormise põhjal tsiviilkonfiskeerimisega vaid erandjuhtumiga vara riigi tuludesse kandmiseks, kui esinevad kõik seaduses sätestatud alused vastava õiguse kasutamiseks.⁸⁶ Töö autor leiab, et jõustunud Riigikohtulahend on töö võit Rahapesu Andmebüroole, sest RahaPTS § 57 lõige 6 ja lõige 8 koosmõjus on võimalik tõendamata omaniku seosega vara riigituludesse kanda aga see ei tähenda seda, et rahapesu vastane võitlus sellest oluliselt efektiivsemaks muutuks.

3.1.1. Rahapesu Andmebüroo menetlustoimingud deklareerimata jäetud tulu näitel

Töö autor konstrueerib ühe hüpoteetilise olukorra, kus isikul kes on legaalse tööga teeninud suurema summa raha, kuid on jätnud selle summa teatud ajaperioodi jooksul teenistuse deklareerimata ehk isik pole tasunud tulumaksu.⁸⁷ Oletame, et nimetatud isik teenis 200 000 eurot ning tal on see sularahas. Maksukorralduse seadus⁸⁸ § 153¹ kohaselt on maksuhaldurile tahtlikult andmete esitamata jätmise eest trahv kuni 300 trahviühikut. KarS § 389¹ kohaselt võib selle teo eest karistada isikut kuni viieaastase vangistusega, kui maksukohustust varjatakse suurele kahjule vastava summa võrra. Sama paragrahvi lõikest 4 tulenevalt võib kohus kohaldada kuriteoga saadud varale laiendatud konfiskeerimist. KarS § 12¹ lõige 1 punkt 2 kohaselt on süüteoga tekitatud varaline kahju suur kui ta ületab 40 000 eurot.

Töö autor tegi magistritöö raames Rahapesu Andmebüroole selgitustaotluse, kus palus ülal kirjeldatud deklareerimata maksukohustuse näitel menetlustoiminguid avada ning anda

⁸⁵ Vt RKKko lahend 3-20-664

⁸⁶ Rahapesu Andmebüroo vastus selgitustaotlusele. Aprill 2021, Tallinn. [Edaspidi Rahapesu Andmebüroo selgitustaotlus].

⁸⁷ Näiteks IT töötaja, Eestis või välismaal mitte ametlikult tööl käinud isik jne

⁸⁸ RT I, 09.04.2021

ülevaade, kui reaalne konstrueeritud olukord tänasel päeval on ning millised on isiku menetluslikud garantiid sellises olukorras. Rahapesu Andmebüroo üldise seisukohana saab mainida, et näites toodu on pigem langevas trendis nähtus, sest sularaha kasutamine Eestis on aastatega vähenenud. Samuti oleks asjakohasem näide, et kogu sularaha on teenitud kuritegelikul teel. Sõltumata kuritegeliku vara osakaalust kogu summast on tegevused analoogsed ning erinevus võib seisneda pädevas uurimisasutuses.⁸⁹

Oletame, et kirjeldatud näite puhul soovib isik sellist summat raha enda pangakontole panna, siis peab tulenvalt RahaPTS § 49 lõikest 3 pangatöötaja sellest teavitama Rahapesu Andmebürood, sest kontole kanta summa ületab 32 000 eurot. Rahapesu Andmebüroo lähtub kirjeldatud juhtudel seadustest tulenevatest juhistest ning esmalt analüüsib ja kontrollib teavet rahapesu ja terrorismi rahastamise kahtluse kohta – vajadusel võtab tarvitusele abinõude vara säilimise tagamiseks (seab käsutuspiirangu või peatab tehingu).⁹⁰ Rahapesu Andmebüroo tegevuse eesmärgiks on tuvastada vara legaalne päritolu. Kui Rahapesu Andmebüroo tuvastab, et tegemist ei ole legaalse päritoluga varaga, siis edastatakse Rahapesu Andmebüroole teada olev info pädevale õiguskaitse asutusele. Eestis saab maksukuritegu olla rahapesu eelkuriteoks, mis tähendab, et kui toime on pandud maksukuritegu, siis analüüsib Rahapesu Andmebüroo talle esitatud ja tema poolt kogutud andmeid ning hindab, kas tegemist on rahapesu eelkuriteoga või esineb selleks põhjendatud kahtlus. Kui eeltoodu tuvastatakse, siis edastatakse teave Maksu- ja Tolliametile või otse prokuratuurile.⁹¹

Rahapesu Andmebüroo poolt haldusmenetluses kogutud ütluste kasutamine saab olla arvestatav kriminaalmenetlustes. Väärteomenetlusteks või teisteks haldusmenetlusteks Rahapesu Andmebüroo haldusmenetluse käigus kogutud ütlusi kasutada ei saa, sest neile kohalduvad teabe avaldamise piirangud. Rahapesu Andmebüroo on rahapesuasjades menetlemisel ning nende tõkestamiseks ja tuvastamiseks kohustatud edastama olulised andmed kohtueelseks uurimiseks prokuratuurile, uurimisasutustele ja kohtule. Oluliste andmete hulka kuuluvad maksusaladust ja pangasaladust sisaldavad andmed. Rahapesu Andmebüroos registreeritud andmed edastatakse ainult kohtueelset menetlust teostavatele asutustele kirjaliku

⁸⁹ Rahapesu Andmebüroo selgitustaotlus

⁹⁰ Varasemalt töös analüüsitud varale käsutuspiirangute seadmise juures

⁹¹ Rahapesu Andmebüroo selgitustaotlus.

taotluse alusel. Lisaks sellele edastatakse materjale halduskohtutele halduskohtumeneltuses Rahapesu Andmebüroo taotluse lahendamiseks. Kui kriminaalmenetluses ei menetleta rahapesu või sellega seotud kuritegu ei ole samuti võimalik Rahapesu Andmebüroo menetluse käigus kogutud ütlusi kasutada.

Rahapesu Andmebüroo rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise koostöö piirdub vaid kuritegude tuvastamise ja tõkestamisega, sest Rahapesu Andmebürool on keelatud edastada materjale väärtegade osas. Rahapesu Andmebüroo saab väärtegadega seonduvat koostööd teha vaid RahaPTS sätestatud kohustatud isikute järelevalve osas ning seda piiritletult seaduses sätestatuga – ehk teabe väljastamine sellisel juhul on viidud minimaalse ulatuseni, et tagada teavitaja kaitse põhimõtte ning järgida seaduses sätestatud Rahapesu Andmebüroo teabevahetamise põhimõtteid.⁹²

Maksu- ja Tolliametiga koostöö toimub Rahapesu Andmebürool kahel tasandil. Esiteks koostöö Maksu- ja Tolliameti järelevalve all olevate hasartmängu korraldajate osas (Rahapesu Andmebüroo teeb järelevalvet nende rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise nõuete üle) ning koostöö Maksu- ja Tolliametiga seoses maksukuritegudega, mis on seotud rahapesuga. See tähendab, et Rahapesu Andmebüroo on tuvastada, kas on toime pandud eelkuritegu, millele järgneb rahapesu. Kui see tuvastatakse või kui seda ei tuvastata, aga selle jaoks on põhjendatud kahtlus edastatakse materjal pädevale uurimisasutusele, maksude küsimuses Maksu- ja Tolliamet. Infovahetus poolte vahel toimub õigusaktide ja poolte vaheliste kokkulepete alusel. Kasutades selleks nii edastusi, taotlusi kui operatiivset koostööd üldistes põhimõtetes. Haldusmenetluses Rahapesu Andmebüroo poolt kasutatud teavet saab kriminaalmenetluses kasutada järgides vaid kriminaalmenetluses sätestatud tõendite põhimõtteid. Rahapesu Andmebüroo teabevahetamise põhimõtted sätestab RahaPTS § 60 lg 2 ja 3, mis toovad välja teabevahetamise kohustusliku aluse ja teabevahetamise õiguse Rahapesu Andmebüroo algatusel. Kui kuriteo uurimiseks pädev asutus on Maksu- ja Tolliamet ning Rahapesu Andmebüroo oma tegevuse käigus tuvastab või kahtlustab Maksu- ja Tolliamet.⁹³

Eelnevalt konstrueeritud näite puhul on deklareerimata jäetud summa puhul piirmäär nii kõrge, et sellest võib tekkida isikule karistusõiguslik vastutus, kuna kokku hoitud tulumaksu

⁹² Rahapesu Andmebüroo selgitustaotlus

⁹³ Rahapesu Andmebüroo selgitustaotlus

kohustuse summa ületab 40 000 eurot ning on KarS tähenduses suur kahju. Isik peab selles olukorras tasuma maksud ning ta võib vastutada Kars 389¹ kohaselt (kui just puudub avalik menetlushuvi ning asi lõpetatakse oportuuniteediga). Lisaks sellele on isikul võimalus deklareerida viimase kolme aasta tulu. Kui saadud tulu on ka hiljem kui kolm aastat, siis tehakse selle kohta maksuotsus ja mõistetakse maksusumma kohe välja. Selle näite puhul on kuriteo objekt sularaha, mis tegelikult ei ole teenitud kuritegelikul teel. Kuritegelik tegu on suures summa deklareerimata jätmine, lükates sellega edasi või hoidudes tulumaksukohustusest. Sellises olukorras tuleb raha pärast maksude tasumist isikule tagastada. Kusjuures sellises olukorras on võimalik rakendada osalist ümberpööratud tõendamiskoormist sest ainus viis vara konfiskeerimiseks oleks tõestada, et tegemist on kuritegelikul teel teenitud rahaga. Laiendatud konfiskeerimine selles olukorras ei rakendu sest kui isikul on võimalik eluliselt ära põhjendada, et tegemist on ausal teel teenitud rahaga siis ei saa seda raha konfiskeerida. Seega võib selle näite puhul tuua paralleeli töös hiljem käsitlemist leidva ümberpööratud tõendamiskoormisega tsiviilkonfiskeerimise osas, kus objektiivse põhjenduse osas on võimalik rahapesu kahtlus vara suhtes kõrvaldada. Kui vara tõesti on mitte kuritegelikust allikast pärit ning legaalselt teenitud, siis peaks olema igal isikul võimalik seda ka põhjendada. Vastupidiselt eelnevalt konstrueeritud näitele on Rahapesu Andmebüroo oma aastaraamatus välja toonud ühe juhtumi, kus Rahapesu Andmebüroo koos Maksu- ja Tolliametiga tuvastas maantekontrolli käigus ühe auto pagasiruumist 323 000 eurot sularaha. Edaspidise menetluse käigus selgus, et tegemist oli liisingupettuse teel teenitud tuluga, isikud said karistada ja äravõetud sularaha jäi arestituks.⁹⁴

Kuna Rahapesu Andmebüroo koostöö on ainult kuritegude tuvastamine ja tõkestamine, siis väärtegade osas koostöö puudub. Ehk kui tegemist ei ole maksukuriteoga ehk kui maksusumma pole piisavalt suur, siis asi Maksu- ja Tolliameti lauale ei jõua. Tegemist on õigusliku küsimusega, et kas Maksu- ja Tolliamet võiks ka väiksemate summade puhul olla teavitatud? Hetkel see nii ei ole millest tulenevalt võib väita, et Rahapesu Andmebüroo saab raha päritolu kiiresti kontrollida, mis on ka menetluses isikule oluline. Mida kiiremini isik suudab faktid ja tõendid esitada, seda kiiremini menetlus lõppeb, sest seadusandja eesmärk ei ole läbi menetleja inimest hirmutada ega neilt raha konfiskeerida.

⁹⁴ RAB aastaraamat 2017, lk 33.

privileeg⁹⁷, süütuse presumptsioon⁹⁸ ja *in dubio pro reo*⁹⁹ põhimõtte. Eesti Vabariigi Põhiseadus on seadnud erinevates menetlustes rakendavate tõendamiskoormisele ranged piirangud, millest tulenevalt on menetlustes sageli raske tõendeid koguda, kriminaalmenetluses isikut kaitsvate sätete kõrval on ka PS § 32 tulenev omandi puutumatus. Karistusseadustikus on sätestatud laiendatud konfiskeerimise instituut, mille kohaselt on võimalik kasutada osaliselt ümberpööratud tõendamiskoormist ehk süüdistatav või kolmas isik peavad tõendama, et vara pärineb legaalsest allikast.¹⁰⁰ Osaline on see ümberpööratud tõendamiskoormis sellepärast, et prokuratuuril on selles asjas tõendamiskohustus: prokuratuur peab tõendama vastuolu elustandardi ja legaalse sissetuleku vahel, mis lubab eeldada vara illegaalset päritolu. Töös on viidatud eelkuritegude probleemile, mis muudab rahapesuasjade menetlemise keeruliseks sest vaja on tuvastada konkreetne kuritegu. Ka nimetatud laiendatud konfiskeerimise säte kus riik võimaldab ümberpööratud tõendamiskoormist ei rakendu igas rahapesuasjas ning sellest tulenevalt oleks vaja viia sisse ümberpööratud tõendamiskoormis rahapesukahtlusega vara suhtes. Näiteks kui mõne panga huviorbiiti satub kahtlaste päritoluga raha, mille osas leiab Rahapesu Andmebüroo et tegemist on rahapesukahtlusega varaga, tuvastamata mõnda konkreetset eelkuritegu siis ei allu see asi kriminaalmenetluse reeglitele. Töö autor leiab, et kuna Eesti õiguses ei ole ümberpööratud tõendamiskoormist rahapesuasjades implementeeritud, siis oleks vaja sellise regulatsiooni välja töötamist. Eesti õigussüsteem on Mandri-Euroopa õigussüsteemi osa, kus õiguse allikaks on koht kust leiab õigust ja õigusnorme ehk seadus ning kus Põhiseadus on oluline õiguse allikas. Ümberpööratud tõendamiskoormis on tänu põhisõigustest tuleneva konfliktiga nõudlik instituut, tuleb analüüsida teiste, peamiselt Mandri-Euroopa riikide käsitlust ja praktikat selle instituudi rakendamisel. Kuna ümberpööratud tõendamiskoormist on Euroopa Liidu liikmesriikides kasutatud näiteks diskrimineerimise ja võrdse kohtlemise süütegude uurimisel, siis toob töö autor välja teiste riikide praktika ümberpööratud tõendamiskoormisest väljaspool kriminaalmenetlust, sest rahapesuasjas ilma eelkuritegu tuvastamata või tõendamata ümberpööratud

⁹⁷ Eesti Vabariigi Põhiseadus § 22 lg 2

⁹⁸ Eesti Vabariigi Põhiseadus § 22 lg 1

⁹⁹ Kriminaalmenetluse seadustik § 7 lg 3

¹⁰⁰ KarS § 83² lõikest 1 ei kohaldata konfiskeerimist varale, mille suhtes isik tõendab, et tegemist ei ole kuriteoga saadud varaga.

töendamiskoormise kasutusele võtmine ei alluks kriminaalmenetluse vaid haldusmenetluse reeglitele.

3.2.1. Ümberpööratud töendamiskoormis diskrimineerimis- ja võrdse kohtlemise asjade näitel

Euroopa Liidu Kohus on öelnud, et diskrimineerimisasjades peab tõendite esitamise kohustust muutma nii, et see oleks kannatanut soosivam. Näiteks meeste ja naiste palkades on erinevused ehk on palgalõhe, ning Euroopa Liidu Kohus on oma lahendis¹⁰¹ otsustanud, et kehtiv palkade maksmise süsteem ei olnud konkreetsetes kaasustes läbipaistev, millest tulenevalt tuleb diskrimineerimist eeldada ning tööandja peab tõendama, et palkade maksmise erinevus tugineb millelegi muule kui isiku soole. Kohus tõi välja veel ühes teises lahendis¹⁰², kus oli grupp naistöötajaid kes said märkimisväärselt vähem palka kui meestöötajad, millest tulenevalt märkis kohus et on piisavalt tõendeid arvamaks, et tegemist on soolise diskrimineerimisega palkade maksmisel kuna kahe grupi panus tehtud töö näol on võrdväärne. Kokkuvõtvalt võib väita, et juhul kui on piisavalt eluliselt usutavaid tõendeid siis on see tööandja ülesanne näidata, et on objektiivsed ja mittediskrimineerivad põhjused töötasu erinevustes.¹⁰³

Eduka diskrimineerimismenetluse ning sarnaselt ka teistele menetlustele tuleks töendamiskoormise reegleid lõdvendada, sest kui kogu töendamiskoormis lasub hagejal, siis teeb see tõestamise diskrimineerimisasjades väga raskeks. Eriti olukorras, kus asjas tähtsust omavad asjaolud on suure tõenäosusega ainult tööandja teada ja selles olukorras piisab tööandjal ainult usutava loo välja mõtlemisest et hageja hüpotees ümber lükata või vähemalt see kaheldavaks muuta. Näiteks kui tööandjal on valida kahe kandidaadi vahel – 30 aastane ja 60 aastane, kusjuures oskused ja kvalifikatsioon töö tegemiseks on neil sarnane. Kui tööandja põhjendab noorema kandidaadi valimist sellega, et tal oli sobilikum iseloom siis on see kohtu

¹⁰¹ Case C-109/88 Danfoss [1989] ECR I-3199.

¹⁰² Case C-127/92 Enderby [1983] ECR I-5535

¹⁰³ Euroopa Komisjoni analüüs ümberpööratud töendamiskoormisest

jaoks sobiv põhjendus, et miks just noorem inimene valida isegi kui tegelik põhjus peitub kuskil mujal.¹⁰⁴

Kui tõendamiskoormis on ümber pööratud, siis kostja poolsest lihtsast ja pealiskaudsest vastusest ei piisa. Irimaal on vaja tõendamiskoormise kohustusest vabanemiseks veenvaid selgitusi ja tõendeid esitleda. Kohtuasjas Campbell Catering Ltd v Aderonke Rasaq viitas Iiri tööasjadega tegelev kohus, et tõendid peavad olema olulised ja veenvad, et kostja saaks edukalt temal lasuva diskrimineerimisrikkumise kahtluse ümber lükata. Kohus ütles, et nagu igas teises menetluses ei ole kuuldus piisav tõend selleks, et kahtlustus ümber lükata.¹⁰⁵ Teadupärast ei allu diskrimineerimisasi Eesti mõistes kriminaalmenetluse reeglitele, siis võib siiski tuua paralleeli KrMS § 66 lg 2¹ mille kohaselt ei ole kuuldus tõend ei üld- ega lihtmenetluses.¹⁰⁶ Süüdistatav peab esitama usaldusväärsed tõendid, mida on ka võimalik tõestada – vastasel juhul oleks süüdistataval lihtne hüpoteetiline olukord konstrueerida ning menetlus lõpetataks.

See, et diskrimineerimisasjades rakendatakse ümberpööratud tõendamiskoormist ei tähenda seda, et hageja ei peaks omapoolseid ütluseid ja tõendeid andma. Hagejad peavad kostja poolt öeldu omakorda ümber lükkama kui nad tahavad diskrimineerimisasjas edukad olla. Sama moodi on kostjatel jälle võimalus hagejate tõendid ümber lükata. See näitab seda, et sellise menetluse käigus tuleb kohtu ette üha rohkem fakte ja asjaolusid, mille põhjalt on kohtutel parem oma otsust teha. Kuna kostjal on kohustus tõestada, et tegelikult diskrimineerimist pole toimunud, siis annab just see menetlus kulgemisele hoogu – vastasel juhul poleks piisavalt materjale, et kohtud saaksid otsuseid teha. Juhul kui kostja seda tõendama ei peaks, oleks väga raske tõendeid selles asjas esile tuua kuna piisaks kostja paljasõnalistest väidetest ning sellisel menetlusel poleks pikka perspektiivi. Kuna osapooltel on võimalik üksteise väidete peale vastuväiteid esitada, siis on tegelikult kõikidele õiglane ja aus kohtupidamine tagatud.¹⁰⁷ Sama moodi toimib see ka Eesti õiguses laiendatud konfiskeerimise puhul, kus prokuröri on tõendamiskoormis elustandardi ja legaalse sissetuleku tõendamise osas enne kui isikul lasub laiendatud konfiskeerimisest tulenev osaline ümberpööratud tõendamiskoormis.

¹⁰⁴ Euroopa Komisjoni analüüs ümberpööratud tõendamiskoormisest

¹⁰⁵ Euroopa Komisjoni analüüs ümberpööratud tõendamiskoormisest

¹⁰⁶ Teatud eranditega, nt KrMS § 291 lg 1

¹⁰⁷ Euroopa Komisjoni analüüs ümberpööratud tõendamiskoormisest

Diskrimineerimise kaitset reguleerib Eestis Võrdse kohtlemise seadus (edaspidi VõrdKS).¹⁰⁸ Euroopa Komisjon on oma analüüsis viidanud, et Eestis on diskrimineerimist puudutav regulatsioon välja töötatud aga kohtupraktika nappus viitab sellele, et diskrimineerimisasju menetletakse harva või ei menetleta üldse. VõrdKS § 7 lõige 1 sätestab diskrimineerimises kahtlustatava isiku kohustuse anda 15 tööpäeva jooksul kirjaliku taotluse saamisest seletuse oma tegevuse kohta isikule, kelle suhtes on alust arvatud et teda on diskrimineeritud ehk osaline ümberpööratud tõendamiskoormis. Ümberpööratud tõendamiskoormise kasutamine ja rakendamine on väga oluline innovatsioon õigusmaastikul, sest see annab kannatanule võimaluse alustada diskrimineerimisasja kui tal on usaldusväärsed tõendid olemas. Samasugust innovatsiooni on võimalik kasutada ka teistes menetlustes, näiteks rahapesuasjades sest innovatsiooni all peetakse silmas teatud asjades ümberpööratud tõendamiskoormise rakendamist, mitte konkreetselt diskrimineerimisasjades.

Euroopa Liidu Õigus ei keela liikmesriikidel ümberpööratud tõendamiskoormist käsitlevate sätete rakendamist siseriiklikus õiguses.¹⁰⁹ Eestis kasutatakse ümberpööratud tõendamiskoormist näiteks mõningates haldusasjades ja maksuasjades. Maksukorralduse seadus¹¹⁰ § 56 lg 1 kohaselt on maksukohustuslane maksuhaldurile teatama kõik talle teadaolevad asjaolud, mis omavad või võivad omada maksustamise seisukohast tähendust. Haldusmenetluse seadustiku¹¹¹ § 38 lg 3 esimese lause kohaselt on menetlusosaline kohustatud haldusorganile esitama ja teatavaks tegema talle teada olevad menetluses tähtsust omavad asjaolud ja tõendid. Halduskohtumenetluse seadistiku¹¹² § 59 lõikest 1 tulenevalt peab menetlusosaline tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema väited, kui seadusest ei tulene teisiti, samuti kohtu nõudmisel neid asjaolusid, mille puhul võib eeldada, et just temal on vastavatele tõenditele juurdepääs. Kui tõendite esitamine ei ole võimalik, tuleb näidata põhjused, miks neid esitada ei saa, ja teatada, kus tõendid asuvad või võivad asuda.

¹⁰⁸ RT I, 26.04.2017, 9

¹⁰⁹ Euroopa Komisoni analüüs ümberpööratud tõendamiskoormisest

¹¹⁰ RT I, 09.04.2021, 11

¹¹¹ RT I, 13.03.2019, 55

¹¹² RT I, 13.03.2019, 54

Töö autor leiab, et ümberpööratud tõendamiskoormise kasutamine võib lisada teatud menetlustesse efektiivsust ning nõustub Euroopa Komisjoni analüüsis välja toodud seisukohaga, et tegemist on olulise innovatsiooniga õigusmaastikul. Kindlasti väärib see edasist analüüsi ka rahapesuasjades, mida töö autor järgnevatel punktidel analüüsib.

3.3. Tsiviilkonfiskeerimine ümberpööratud tõendamiskoormise metoodikaga

Rahapesu andmebüroo pikaajaline praktika suurte skeemide analüüsimisel on näidanud, et panustamine riikidevahelisele koostööle ida poolt laekuvate rahavoogude puhul eelkuritegude tuvastamiseks praktikas tulemusi ei anna. Eelnevalt on juba mainitud, et kui eelkuritegu pole, siis praktikas on rahapesu menetlusi keeruline lahendada ning ette nähtud esialgne 90 päevane ajaraam, kui Rahapesu Andmebüroo kahtlase päritoluga varale aresti seab, ei pruugi olla piisav kuriteotunnuste otsimiseks, eriti olukorras kus peamine rahapesu oht tuleb Venemaalt ning idapoolsetest riikidest, mille uurimisasutustel võib puududa koostööhuvi. Samal seisukohal on ka prokuratuur kes leiab, et rahapesu asjade menetlemiseks ei saa alustada kriminaalmenetlusi, et leida kuriteo tunnuseid.¹¹³ See info peaks tulema kõige pealt järelevalveasutustelt nagu Finantsinspeksioon ja Rahapesu Andmebüroo. See tekitab omakorda olukorra, kus Rahapesu Andmebüroo ja prokuratuur ei saa kumbki edukalt oma menetlusi läbi viia. Rahapesu Andmebürool võib olla piisavat infot kuritegeliku tegevuse kohta, millega vara omandati aga mingil põhjusel ei ole võimalik isikut rahapesus süüdi mõista või siis vastupidiselt puudub info kuritegeliku tegevuse kohta aga esinevad rahapesule omased tüpoloogiad¹¹⁴ aga kriminaalmenetluse algatamine pole seetõttu võimalik. Ainus võimalus selliste kahtlaste ja potentsiaalselt ohtlike rahavoogudega võidelda on neid Eestist eemale tõrjuda. Rahapesu Andmebüroo on möönnud, et ainult järelevalve tugevdamisest ulatuslike rahapesuasjadega

¹¹³ Rahapesu tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs, lk 19.

¹¹⁴ Näiteks omaniku varjamine, tehingute tõendamiseks võltsitud dokumentide esitamine, ülekannete tegemine kõrge riskiga isikute kontodele (inter alia).

võitlemisel ei piisa vaid vaja oleks tekitada võimalus, et rahast võib ilma jääda ka siis kui kahtlase tehinguga seoses lähteriigis kuritegelikku tegevust ei suudeta tuvastada.¹¹⁵ Kirjanduses ja ka teistes Euroopa riikides käsitletud ja mõnes riigis juba ka kasutusel olev ümberpööratud tõendamiskoormisega tsiviilkonfiskeerimine aitaks sellist ohtu võimalike rahapesijate varale tekitada. Kui menetleja toob välja mõjuvad põhjused rahapesu kahtluse osas, siis peaks vara omanik tõendama vara legaalsel päritolu ning kui ta seda tea ei suuda, siis pööratakse vara riigi tuludesse. Selline meede leiaks rakendamist ainult vara suhtes, mille osas esineb kuriteo- ja rahapesukahtlus – oluline on rõhutada, et menetleja peab looma veenva põhjenduse selleks, miks võib esineda rahapesukahtlus.

Rahandusministeerium koostas 2018 aasta detsembris seaduseelnõu¹¹⁶, milles käsitleti eelnevalt kirjeldatud ümberpööratud tõendamiskoormise ning tsiviilkonfiskeerimise võimalust Eesti õiguses. 2019 aastal esitas Rahandusministeerium sellele eelnõule oma selgitused ja muudatusettepanekud. Pärast laiemat tsiviilkonfiskeerimise debatti 2019 aastal, mille osas esitasid oma arvamused ka näiteks Eesti Advokatuur ja Eesti Vabariigi õiguskantsler otsustati ühiskonnas tekkinud vastuolude tõttu tsiviilkonfiskeerimine ümberpööratud tõendamiskoormisega eelnõust välja jätta.

Eeltoodust tulenevalt peaks seadusandja võimaldama tsiviilkonfiskeerimise juhtudeks, kus on rahapesule omased tunnused olemas aga puudub otsene seos kuritegeliku tegevuse ja vara vahel. Rahapesu oht Eesti finantssüsteemile ning majandus- ja ettevõtluskeskkonnale kaalub üles ettepanud meetmete piirava mõju selle alla sattuvale kitsale isikute ringile.¹¹⁷ Rahapesu Andmebüroo on oma aastaraamatus möönnud, et rahapesuvastse võitluse puhul võiks eeskuju võtta Hollandi praktikast, kus kriminaalkohtud saavad kurjategijad rahapesus süüdi mõista ning nende vara konfiskeerida isegi, kui konkreetne eelkuritegu ei ole teada aga on põhjendatud kahtlused et vara ei pärine legaalsest allikast.¹¹⁸ Töö autor teeb Rahapesu Andmebüroo poolt viidatud Hollandi mudelist järgmistes punktides ülevaate.

¹¹⁵ RAB aastaraamat 2016, lk 28 Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat 2016. Ülevaade rahapesu andmebüroo tegevusest 2016. aastal. Tallinn 2017, lk 28. [Edaspidi RAB aastaraamat 2016].

¹¹⁶ SE 771 eelnõu

¹¹⁷ RAB aastaraamat 2017, lk 17.

¹¹⁸ RAB aastaraamat 2018, lk 19.

3.3.1. Ümberpööratud tõendamiskoormisega rahapesumenetlus Hollandi näitel

Holland on kujunenud maailma kontekstis üheks suurimaks narkokaubanduse keskuseks.¹¹⁹ Holland on tuntud kui mereriik, kus asub Euroopa suurim Rotterdami kaubasadam ning mitu teist suurt ja rahvusvahelist sadamat, mis loovad narkokaubanduseks soodsa aluse.¹²⁰ Lisaks on Hollandis leebe narkopoliitika ning Hollandi naabერიigid on jõukad ja suure ostujõuga, mis muudab Hollandi atraktiivseks sihtkohaks narkootikumide distributsioonil. Teadupärast on just narkokaubandust enim seostatud rahapesuga, sest esimesed rahapesuvastase võitluse töörühmad ning uurimisasutused loodi just narkokaubanduse vastu võitlemiseks.¹²¹ Holland on see tõttu rahapesu kuritegudega silmitsi seisnud juba mõnd aega ning sellest tulenevalt on neil tekkinud ka palju kohtupraktikat ning tekkinud efektiivne viis rahapesu vastaseks võitluseks. Holland on meist rahapesu asjadega kauem silmitsi seisnud ning ilmselt toimub ka rohkem tehinguid, siis on see hea koht võrdluseks Eestile kuna meie oleme Venemaa kõrval ning viimastel aastatel lahvatanud rahapesu skandaalid on üha sagedasemad, siis võib meil olla nende praktikast palju õppida. Üheks efektiivseks rahapesu vastase võitluse meetmeks on Hollandis kujunenud ümberpööratud tõendamiskoormisega rahapesumenetlus, mida töö autor järgnevalt analüüsib.

Hollandi Maksu- ja Tolliameti haldusalasse kuuluv Rahandusteabe ja Uurimisteenistus on avaldanud raporti, kuidas rahapesukuritegusid eraldi menetledes on võimalik efektiivselt rahapesu vastu võidelda.¹²²

Hollandi viimase kümnendi rahapesu kaasused on näidanud, et rahapesu kahtlusega isikute suhtes on võimalik mõista õiglaselt kohut ilma eelkuriteo koosseisu tõestamiseta. (edaspidi

¹¹⁹ A. Holligan. Is the Netherlands becoming a narco-state? - BBC News. 19 Detsember, 2019. Veebist kättesaadav: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50821542>

¹²⁰ V. Andy. List of top sea ports in Netherlands. Detsember 2016. Veebist kättesaadav: <https://www.trackingdocket.com/top-sea-ports-in-netherlands/>

¹²¹ Levi Money Laundering, lk 290.

¹²² Indirect Method of Proof raport

eraldiseisev rahapesumenetlus). Piisab sellest, et asitõendid mis kohtu ette on toodud viitavad sellele, et rahapesu objekt ei pärine seaduslikust allikast.¹²³

Hollandi Ülemkohus koostas 2013. aastal plaani, mida järge mööda järgides on eelkuritegu tuvastamata võimalik edukalt rahapesusjades kohtu alla andmiseks rakendada. Hollandi õigus viitab sellele, et eraldiseiseva rahapesumenetluse kasutusele võtmine aitab rahapesu asju menetleda efektiivsemalt ja edukamalt olles kooskõlas relevantsete põhiõigustega: enese mittesüüstamise privileeg ning süütuse presumpatsioon.¹²⁴

Tulenevalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv (EL) 2018/1673 ja juba RahaPTS § 4 põhistatud rahapesu definitsioon ütleb, et rahapesu objektiks olev vara ei pea pärinema konkreetsest kuriteost (inglise keeles *all crimes approach*). Raportis on öeldud, et kõik riigid kes on selle direktiivi oma siseriiklikusse õigusesse üle võtnud, saavad rakendada samasugust metoodikat rahapesuvastases võitluses. Eraldiseisev rahapesumenetlus viiakse läbi eeluurimise faasis, kus ei ole teada konkreetseid asitõendeid. Sellise menetluse eesmärk on välja selgitada tõde kui puuduvad otsesed tõendid sellest rahapesu objekt on saadud kuriteo tulemusel. Võimaliku eelkuriteo uurimine ei ole selle menetluse eesmärk. Kui kuritegelik tulu aastaid hiljem nt mõne *offshore* pangakonto kaudu ringlusesse satub, siis on võimalik rahapesu asja edukalt menetleda aga nt 1990 aastal toime pandud narkokaubanduse teel teenitud ebaseadusliku tulu on peaaegu, et võimatu tõendada mis toob juba rohujuure tasandil välja probleemi rahapesu vastases võitluses.¹²⁵

Kokkuvõtlikult on eraldiseisva rahapesumenetluses 4 põhilist punkti:

- 1) Rahapesumenetlust saab alustada ilma eelkuriteo kohta tõendeid omamata;
- 2) Süüdimõistva kohtuotsuseni on rahapesu asjas võimalik jõuda isegi siis kui pole piisavalt tõendeid eelkuriteo kohta;

¹²³Indirect Method of Proof raport

¹²⁴Indirect Method of Proof raport

¹²⁵Indirect Method of Proof raport

- 3) Rahapesuasjas on võimalik konfiskeerida kuritegelikul teel teenitud tulu ilma ohustamata *ne bis in idem*¹²⁶ põhimõtet. Näiteks kui isik mõistetakse eelkuriteos süüdi, siis on võimalik mõnes hilisemas menetluses konfiskeerida selle kuriteoga teenitud tulu ilma isikut uuesti kuriteos süüdi mõistmata;
- 4) Eraldiseisvas rahapesumenetluses on võimalik uurida ning süüdi mõista rahapesu asja juhtinud või planeerinud või sellele kaasa aidanud isik, olgugi et ta ei olnud eelkuriteo toime panija või sellele kaasaaitaja (nt rahakuller).

Selleks, et seda menetlust läbi viia on oluline rõhutada, et sellist süsteemi kasutades peab olema üle võetud EL direktiiv 2018/1673, millest tulenevalt on kõik kuriteod rahapesu eelkuritegudena käsitletavad. Lisaks on oluline rõhutada, et tulenevalt põhimõttest, et isikut ei saa ühe teo eest mitu korda karistada on Hollandi praktikas suudetud lahendada. Eesti õiguses peab menetleja suutma kuritegu olemasolevate tõendite pinnalt tõestada ning ta ei saa jääda lootma tulevikus tekkivatele tõenditele. Selle põhimõtte eesmärk on õigusrahu ja õiguskindlus ning isiku riigi omavoli ja ülemäärase sekkumise eest kaitsmine.¹²⁷ Samuti on oluline mainida, et enese mittesüüstamise privileeg on oma sisult mahukas instituut, mis hõlmab nii menetlus- kui ka materiaalõiguse küsimusi (õigus vaikida, keelduda dokumentide esitamisest, uurija juurde ilmumisest keeldumine, asitõendite ja jälitustegevusega saadud teabe kasutamine, õigus keelduda ütluste andmisest lähedase vastu, samuti teatud kutsealade esindaja (nt vaimulik, kaitsja, notar, tervishoiutöötaja jt) privileege jm.¹²⁸ Põhiseadusest tulenevad isikule loodud menetluslikud garantiid on kriminaalmenetluses väga olulised kuid Hollandi näitel on näha, et seda on võimalik saavutada. Enese mittesüüstamise privileegi on sätestatud Hollandi karistusseadustiku¹²⁹ artikkel 29 lõikes 2. Süütuse presumptsiooni sätestab Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 6 lõige 2, mis on kõikidele liikmesriikidele siduv.

¹²⁶ Tulenevalt Põhiseaduse § 23 lõikest kolm ei tohi kedagi teist korda kohtu alla anda, ega karistada teo eest, milles teda vastavalt seadusele on mõistetud lõplikult süüdi või õigeks.

¹²⁷ Sootak, Karistusõiguse üldosa, lk 149.

¹²⁸ Sootak, Karistusõiguse üldosa, lk 85.

¹²⁹ Hollandi karistusseadustik. Criminal Procedure Code of the Kingdom of Netherlands. 2012. Arvutivõrgust kättesaadav: https://www.legislationline.org/download/id/6416/file/Netherlands_CPC_am2012_en.pdf

Eelnevalt nimetatud põhiõigused on mõlema riigi õiguses üle võetud, kuna nad on nimetatud konventsiooniga liitunud¹³⁰. Töö autor on käesolevas töös punktis 3.3.3. võimaliku konflikti põhiõigustega käsitlenud.

3.3.2. Eraldiseisva rahapesumenetluse raamistik ehk tsiviilkonfiskeerimine ümberpööratud tõendamiskoormisega

Hollandi praktika näitab seda, et eelkuritegu ei pea olema tõendatud, piisab sellest kui õnnestub tõendada et rahapesu objekt pärineb ükskõik millisest kuriteost. Loogika seisneb selles, et seatakse hüpotees, mille kohaselt eeldatakse, et kui objekt ei pärine legaalsest või seaduslikust allikast, siis järelikult on ta saadud ebaseaduslikul teel. Seda ümberpööratud tõendamiskoormist saab kasutada juhtudel, kus näiteks puuduvad dokumentaalsed tõendid kuriteo ja objekti vahel või näiteks kindlad asitõendid ning viited kuriteo objekti kohta on ajaliste kaalutluste tõttu kadunud või neid on raske tõendada.¹³¹ Lisaks eelnevalt nimetatule võib rahapesu menetlus kulgeda vaevaliselt, sest rahapesu skeem on hästi läbi mõeldud ja planeeritud (näiteks on finantsvarade kihistamine ja integratsioon edukalt tehtud¹³²). Ümberpööratud tõendamiskoormis seab hüpoteesi, kus eeldatakse raha seadusliku päritolu puudumist ehk välistamismeetodit, mis ei saa viidata mitte millelegi muule, kui et raha pärineb mingist ebaseaduslikust allikast või -tegevusest. Välistamismeetod toimib jälita raha (inglise keeles *follow the money*) põhimõttel, kus menetlejale teadaolevatest allikatest ei nähtu kahtlusaluse vara saamise seoseid.¹³³ Näiteks puuduvad kahtlustataval igasugused sissetulekud ning muud varad ning ta ostab endale kalli auto. Isiku pangakontol ei ole töötasu ega dividendi laekumisi, sularahasissemakseid. Isik ostab auto ning tasub selle eest sularahas millest tulenevalt ei ole võimalik raha seadusliku päritolu tuvastada.¹³⁴

¹³⁰ Euroopa Inimõiguste Konventsiooniga liitunud liikmesriigid. Arvutivõrgust kättesaadav: <https://www.coe.int/en/web/portal/47-members-states>

¹³¹ Näiteks kuritegu, millega vara omandati pandi üle 10 aasta tagasi toime.

¹³² FI juhend, lk 76.

¹³³ Näiteks töötasu, dividendid või kasvõi pangaülekanne kahtlustatava pangakontole.

¹³⁴ Indirect Method of Proof raport

Eraldiseisva rahapesu uurimise õiguspärasus toetub järgmistele aspektidele:

a) Tunnistaja ütlused

Amsterdami Apellatsioonikohus on oma lahendis¹³⁵ öelnud, et kõigepealt tuleb faktiliste asjaolude pinnalt teha kindlaks, kas rahapesukahtlus on põhjendatud ning kui on, siis peab kahtlusalune andma selgitusi raha päritolu kohta. Eelnevalt kirjeldatud auto ostmise näite puhul saab raha päritolu tõendada ainult auto ostja. Ütluste legitiimsus on sellistes menetlustes väga oluline ning ümberpööratud tõendamiskoormis omab suurt osakaalu. Kui esineb rahapesukahtlus ning kahtlusaluse ütlused vara suhtes tunduvad kallutatud või eksitavad, siis peab vara järelikult olema kuritegelikul teel saadud. Kohtud on öelnud, et oma esialgse avalduse ümber muutmine on samasuguse osakaaluga nagu esialgne ütlus. Seda võib teha kogu menetluse vältel.¹³⁶

b) Õigus vaikida

Kui kahtlusalune keeldub ütluste andmisest ei saa seda sellises rahapesumenetluses käsitleda otsese tõendina¹³⁷ kuna see puudutab otseselt enese mittesüüstamise privileegi põhimõtet, mille kohaselt ei tohi kedagi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu.¹³⁸ Sama põhimõtte kehtib on sätestatud ka Eesti Põhiseaduses¹³⁹ § 22 lg 3. Hollandi Apellatsioonikohus on leidnud¹⁴⁰, et isegi kui isik otsustab kriminaalmenetluses kasutada oma õigust vaikida, siis ei tähenda see seda et pääseb menetlusest. Kohtunik võtab lihtsalt kahtlusaluse vaikimise arvesse aga olukorras, kus inimese vara ähvardatakse ära siis peaks see igati mõistetav olema, et isik annab selles asjas selgitusi ning kui ta ei soovi ütluseid anda võib see viidata millelegi kahtlasele. See kõik on konkreetses situatsiooni kohtuniku tõlgendamise ja hindamise küsimus.

c) Standardid kahtlusaluse ütlustele

¹³⁵ ECLI:NL:GHAMS:2014:1835

¹³⁶ ECLI:NL:GHDHA:2013BZ0631

¹³⁷ Otsene tõend on see, mis kajastab vahetut kuriteo sündmust, näiteks nagu kannatanu või kahtlustatava ütlused või kaamerasalvestis. Eesti õiguses on otsene tõend sätestatud KrMS § 63.

¹³⁸ Indirect Method of Proof raport

¹³⁹ RT I, 15.05.2015, 2

¹⁴⁰ Amsterdami Appelatsioonikohus LJN:BL7392

Hollandi õiguses on kohtud sätestanud standardid, milline peaks olema ja mida sisaldama kahtlusaluse ütlused. Kahtlustatava ütlused küsitakse võimalikult varajases menetluse staadiumis, et saada parem kontekst ja näha kuhu suunas rahapesumenetlus liigub. Tunnistaja ütlused peavad olema konkreetsed, usutavad ning tõestatavad. Ütlused peavad olema seostatavad teiste asjaoludega ja dokumentidega kaasuses ja ka teiste asjaosaliste ütlustega. Kahtlusalune annab oma ütlused pärast seda kui prokurör on kohtule esitanud omapoolsed tõendid ning selgitused võimalikuks rahapesu juhtumiks. Kui kahtlusalune keeldub ütluste andmisest või ei suuda vettpidavat ütlust anda siis võib kohus järeldada, et vara on omandatud kuritegelikul teel.¹⁴¹ Näiteks võib kahtlusalune esitada fakte laenulepingutest või kolmandatelt osapooltelt saadud varade kohta, kui kohus peaks küsima talt selgitusi. Kolmandad osapooled peavad suutma kinnitada neid ütluseid vastasel juhul teeb kohus kahtlusaluse kahjuks oleva otsuse. Samas mõtleb kahtlusalune ka selle peale, et inimesi keda ta on oma ütluste tõendamiste käigus sellesse menetlusse kaasanud võivad olla ka õiguslikud tagajärjed teistele. Kas just otseselt süüdimõistmine milleski aga vahest võib see äratada uurimisorganite tähelepanu mõne isiku suhtes, kelle suhtes eelnevalt näiteks rahapesualane asjasse puutuv info puudus. Asjaolu, et neid ütluseid kontrollitakse tõstab sellise rahapesumenetluse tõsidust, sest on eluliselt usutav, et süüdistatav ei taha teisi selle asjaga seostada ja see tõttu räägib asjad ausalt ära.

d) Tõendid eraldiseisvas rahapesumenetluses

Ümberpööratud tõendamiskoormisega rahapesumenetluses võtab Hollandi kohus arvesse täiendavaid asjaolusid:¹⁴²

- Kahtlusaluse kuritegelik taust;
- Eelkuriteo ilmingud (mida ilmtingimata pole võimalik tõendada);
- Rahapesu tüpoloogiad ja indikatsioonid
- Üldtuntud faktid ja teave rahapesu kohta;
- Kahtlusaluse ebaselged või eksitavad vastused menetlust puudutavate asjaolude kohta.

¹⁴¹ Indirect Method of Proof raport

¹⁴² Samas

Peatüki alguses 2013. aastal Hollandi Ülemkohtu poolt tehtud plaan sisaldab endast järk-järgulist tegevuskava rahapesu asja eraldi menetlemiseks. Kohus jõudis sellise plaanini ühes kohtulahendis.¹⁴³ Selles asjas oli kahtlusalune kohtu all rahapesu kahtlusega, kus ta oli omandanud korraga mitu autot raha eest, mida ei ole võimalik nii otseste ega kaudsete tõenditega tõendada. Kahtlusalune otsustas vaikida enamuse aja menetlusest ning andis kohtule pinnapealseid selgitusi vara päritolu kohta põhjendades saadud tulu kasutatud autode müügist teenituga. Kahtlusalune ei suutnud selgitada kust ta sai algselt raha kasutatud autode ostmiseks. Kahtlusalune ei esitanud ühtegi ostu-müügi ega rendilepingut. Kohus järgis selles lahendis eelnevalt nimetatud plaani ning jõudis süüdimõistavale otsusele ilma eelkuritegu tõendamata, sest isik ei suutnud selles asjas anda usaldusväärseid ütluseid raha algse päritolu kohta.

Eraldiseisva rahapesumenetluse tegevusplaan koosneb kuuest punktist:

1) Puuduvad otsesed tõendid eelkuriteo toimepanemise kohta

Puudub vajadus eelkuritegu uurida, et tõendeid saada. Kui pole otsest seost tõendite osas võib kasutada ümberpööratud tõendamiskoormist. Isegi, kui on eelkuriteo ilmingud saab ümberpööratud tõendamiskoormist endiselt kasutada, küll aga tõstatab see küsimuse et mis oleks sellisel juhul kõige kuluefektiivsuseim viis. Kui kohtul on olemas tõendid eelkuriteo kohta, viited vara saamise ning toime pandud kuriteo osas, siis pole ilmingimata kirjeldatud plaani vaja järgida, vaid saab jätkata otse eelkuriteo menetlemisega.¹⁴⁴

2) Rahapesu kahtlus

Eraldiseisev rahapesumenetluse algus kätkeb endast samasuguseid toiminguid nagu eelkuritegu menetledes. Kogutakse erinevatest allikatest materjale ning kui on piisav alus kahtluseks alustatakse menetlust. Selline kahtlus võib rajaneda mõne järgneva olukorra puhul:¹⁴⁵

- Vara päritolu pole selge;
- Faktilised asjaolud menetlusosaliste osas on ebaselged;

¹⁴³ Amsterdami Apellatsioonikohus 11-01-2013, ECLI NL:GHAMS 2013:BY8481

¹⁴⁴ Indirect Method of Proof raport

¹⁴⁵ Samas

- Tehing ei sobitu kahtlusosaluse tausta või sissetulekutega;
- Tehingul puudub igasugune majanduslik ja loogiline põhjendus;
- Kahtlusosalusel on kuritegelik taust;
- Eelkuriteole viitavad asjaolud (kuid mitte piisavalt põhjendatud, et saaks alustada eelkuriteo menetlemist);
- Kahtlusalune pole andnud selgitusi institutsioonidele, kes peavad oma klientidele rakendama tunne oma klienti (edaspidi KYC) põhimõtet;
- Rahapesule viitavad asjaolud;
- Rahapesule omased tüpoloogiad;

Hollandi Finantsteabe Üksus on oma kodulehel avaldanud tüüpilised Hollandi õigusruumis levinud rahapesule omased tüpoloogiad.¹⁴⁶ Mõned levinumad tüpoloogiad (*inter alia*) on näiteks:

- Puudub majanduslik põhjendus sagedaste valuutavahetus tehingute kohta nii suurtes kui väikestes summates;
- Tehingud ei ole loogiliselt seletatavad isiku sissetulekute kontekstis;
- Suures koguses sularahaga reisimine;
- Inimesel puudub igasugune side riikidega, mille vahel ta tehinguid teeb;
- Raha kandmine lühikese aja jooksul erinevate pankade vahel, omamata selleks mingisugust majandusliku loogikat;
- Ebatavaline viis sularaha transpordiks (näiteks reisikohvri vaheseinade vahel);
- Tehingute tegemine kõrge riskiga isikute vahel.

Hollandi Finantsteabe Üksuse poolt välja toodud tüpoloogiad on tegelikult üsna hästi põhjendatud ning igal valdkonda vähegi tundval isikul tekivad selliseid seoseid nähes kahtlused tehingute ja vara liikumise legitiimsuse suhtes. Iseenesest peab selliste kahtlaste toimingute juures olema kahtlustataval loogiline selgitus, kuna see erineb tavainimese käitumismustrist.

3) Kahtlusosaluse ütlused

¹⁴⁶ Vt lähemalt <https://www.fiu-nederland.nl/en/general-legislation/money-laundering-typologies>

Esmane ära kuulamine võib toimuda kohe pärast seda, kui on tekkinud põhjendatud kahtlus rahapesu kohta. Kui selline kahtlus on tekkinud ning see on põhjendatud, siis võib kahtlusaluselt kohe ka vara päritolu kohta ütluseid küsida. Enne kui kahtlusalune pole ütluseid andnud, pole mõistlik menetluslikus plaanis täiendavaid asjaolusid tuvastada. Kahtlusaluse küsitlemiseks tuleb küsida avatud ja detailseid küsimusi, mitme erineva ära kuulamise jooksul. Sellisel juhul on võimalik kontrollida kahtlusaluse ütluste usaldusväärust, kuna tema jutt ei tohiks erinevate ära kuulamiste vältel muutuda – vastasel juhul võib kohus seda tõlgendada kui eksitavate vastuste esitamist. Selle punkti rakendamise eesmärk on teada saada, kas kahtlusalune suudab esitada legitiimsed ja usaldusväärsed tõendid ja andmed raha päritolu kohta. Juhul kui kahtlusalune ei suuda kohtu poolt ette nähtud raamistikus piisavalt usaldusväärsed tõendeid esitleda, siis on võimalik tema süüdi mõistmine rahapesus isegi, kui paljud küsimused jäävad vastamata.¹⁴⁷

4) Kahtlusaluse ütlusele esitatavad nõuded

Hollandi kohtupraktikas on aastate jooksul tekkinud teatud nõudmised kahtlusalusele ütlustele. Ütlused peavad olema konkreetsed, kontrollitavad ning usutavad. Kahtlusalune peab olema võimeline välja tooma ning põhjendada raha liikumisi. Töö autor toob välja mõned kohtulahendid, kus peamine käsitlus puudutab kahtlusaluse ütluseid.

- i. Kohus hakkas menetlema ühte rahapesukahtlusega kaasust¹⁴⁸, milles puudus eelkuriteo kahtlus (tegevusplaani esimene punkt – „Puuduvad otsesed tõendid eelkuriteo toimepanemise kohta“). Kahtlusalusel oli väga palju sularaha ning ilmnisid teised rahapesule viitavad ilmingud (tegevusplaani teine punkt – „Rahapesu kahtlus“). Kahtlusalune andis menetluse algusest alates ütluseid (tegevusplaani kolmas punkt – „Kahtlusaluse ütlused“). Kohus leidis, et antud ütlused on konkreetsed, kontrollitavad ning usutavad (neljas punkt – kahtlusaluse ütlustele esitatavad nõuded), millest tulenevalt isikut rahapesu asjas süüdi ei mõistetud. Selles asjas olid keskseks positiivse tulemuse toonud asjaoluks kahtlusaluse ütlused, millega tõestati ära see et raha pärineb legaalsest allikast.

¹⁴⁷ Indirect Method of Proof raport

¹⁴⁸ Apellatsioonikohus ECLI:NL:GHSGR:2008:BC6500

- ii. Kahtlusalusel oli Amsterdami Schipholi lennujaamas kaasas 33 000 € sularaha. Kui tal paluti raha päritolu kohta ütluseid anda, siis ütles ta et ta laenas selle summa oma sõpradelt ja sugulastelt, mida hiljem kinnitasid kolm tunnistajat. Tulenevalt kahtlusalustele rakendavatest ütlustest (ptegvusplaani neljas punkt „Kahtlusause ütlustele esitatavad nõuded“) oli tegemist usaldusväärse ja konkreetse selgitusega – olgugi, et õhku jäid mõned küsimused. Näiteks pärast vahistamist esitas kahtlusalune käsitsi kirjutatud laenulepingu tema ning ühe tunnistaja vahel. See oli kohtu jaoks piisav, et teha selles asjas õigeksmõistev otsus.¹⁴⁹
- iii. Hollandi Ülemkohus jõudis pärast kahtlusaluse ütluste andmist seisukohale, et osa rahast pärines kahtlusalusele kuulunud kohvikust ning teine osa ühelt perekonnast Surinamest,¹⁵⁰ kellele kuulusid selles riigis mitmed riisipõllud. Kahtlusalune ise oli ühe organisatsiooni juhtkonnas mis tegeleb riisipõldude haldamise ja äriga, mis viitab justkui sellele et vähemalt kaudne seos isiku ja selle sektori või tegevusala vahel on olemas. Paraku ei suutnud kahtlusalune kohtule selgitada, et milline osa sularahast pärineb kohvikust ja milline osa riisipõlde omavalt perekonnalt. Lisaks ei suutnud ta tõendada raha legaalset päritolu, kus tema ütlused raha päritolu ja ülekannete kohta oli juhuslik ja väheusutav, millest tulenevalt ei saanud kohus seda pidada konkreetseks ja kontrollitavaks ning ta mõisteti selles rahapesu asjas süüdi.¹⁵¹
- iv. Kahtlusalune peeti kinni autos, millega oli varasemalt veetud narkootikume Poolast Hollandisse. Kahtlusalune oli varasemalt oopiumi kuritegude eest Saksamaal süüdi mõistetud ning tema autost leiti 3000 € sularahas, mis oli jaotatud ainult 50 € rahaühikuteks.¹⁵² Kahtlusalune väitis, et ta töötas automehhaanikuna ning temalt leitud raha oli teenitud tööga. Kohus leidis, et tema ütlused ei ole konkreetsed ega usutavad ning ta mõisteti rahapesu asjas süüdi.¹⁵³
- v. Rahapesuasjas kahtlustataval isikul oli üle kaheksakümne tuhande euro väärtuses krüptovaluutat, mille ta oli väidetavalt sellega kaubeldes finantsturgudel. Kahtlusalune

¹⁴⁹ Ringkonnakohus ECLI:RBNHO:2014:4275

¹⁵⁰ Suriname on riik Lõuna-Ameerikas, kus hollandi keel on ametlik keel. <https://et.wikipedia.org/wiki/Suriname>

¹⁵¹ Hollandi Ülemkohus: ECLI:NL:HR:2014:3687

¹⁵² Seda saab pidada rahapesu tüpoloogiks vastavalt Hollandi Finantsteabe Üksuse kodulehel avaldatud andmetele: <https://www.fiu-nederland.nl/en/general-legislation/money-laundering-typologies>

¹⁵³ Hollandi Ringkonnakohus: ECLI:NL:RBMNE:2014:2875

ütles, et ta ostis krüptovaluutat avalikes kohtades eraisikute käest. Kohtud asusid seisukohale, et kahtlusalune üritab raha päritolu varjata ning jätta muljet, et vara pärineb krüptovaluutaga kauplemisest kuid tegelikult pole need väited kontrollitavad ja usutavad ning mõistsid ta rahapesuasjas süüdi.¹⁵⁴

5) Otsus kahtlusaluse ütluste menetlemisel

Kui kahtlusalune on menetlejale oma ütlused andnud, mis vajavad lisaks eraldi uurimist või täpsustamist siis on see prokuröri otsustada kas neid tõendeid uurida või mitte. Järelikult on prokuröri ülesanne uurida, kas kahtlusaluse ütlused suhestuvad kaasuse tehnioludega ning kas oleks vaja mingisuguseid tõendeid juurde koguda¹⁵⁵, et menetluses edu saavutada. Näiteks kui isik väidab, et raha pärineb tema legaalsetest sissetulekutelt, näiteks töötasudelt, siis on võimalik prokuröril ise asuda asja uurima – rääkida maksuametiga ning kontrollida pangakonto väljavõtteid. Maksustatud töötasu osas pole vajadust tõendeid esitada aga vastupidiselt ausal teel teenitud rahale võib kahtlusalune väita, et tegemist on töötasuga, millelt on jäetud maksud tasumata (nii tööandja maksukulu kui ka eraisiku töö tasult maksustatav kulu). Ühes Hollandi Ringkonnakohtu lahendis¹⁵⁶ leidis kohus, et isik kes väidab, et ta on teeninud rahapesu objektiks oleva vara tööga peab suutma seda ka tõendada näiteks kolleegide, äripartnerite või teiste seotud indiviidide kaudu, mis lisaks kahtlusaluse ütlustele usaldusväärset. Kahtlusaluste ütluste andmise juures on oluline rõhutada seda, et need peaksid ideaalis sisaldama vara päritolu kohta nii palju andmeid kui võimalik.

Eelneva näite puhul ei pea isik olema ilmtingimata ametlikult tööl. Isegi kui inimene ei maksa oma töötasudelt makse ning saab oma töötasu ümbrikus, ei tähenda seda et inimesel poleks kolleege. Nemad saavad tõestada seda, et inimene käis siin tööl, keskmine palk sellel ametikohal on summa X ning sellest tulenevalt saaks menetlusega edasi minna. Maksud maksmata jätmise ei ole küll eetiline aga vähemalt säilib isikul võimalus mitte rahapesus süüdi

¹⁵⁴ Hollandi Ringkonnakohus: ECLI:NL:RBROT:2014:3504

¹⁵⁵ Vahel on rahapesuasjas selguse saamiseks vaja kontrollida kahtlusaluse ütluseid – näiteks kui kahtlusalune ütleb et ta sai raha isikult X laenulepingu alusel, siis on see prokuröri ülesanne kontrollida. Küsida laenulepingut, kutsuda laenulepingu teine osapool ütluseid andme jne. Sellise lisajuurdluse mõte on selles, et jõuda järeldusele kas need isikud ja laenulepingud üldse on olemas.

¹⁵⁶ Hollandi Ringkonnakohus: ECLI:RBGEL:2014:4440

jääda ning säilitada oma teenitud vara, muidugi on põhjendatud ootus et teenistuselt on vaja tasuda maksud aga kuidas see Hollandi praktikas on lahendatud ei oska töö autor öelda.

6) Kohtuotsus

Kui eelmises punktis ning eraldiseisva rahapesumenetluse tegevusplaani punktis viis kohaselt on võimalik välistada, et vara päritolu on legaalne, siis võib öelda et see pärineb kuriteost. Pärast kõne all oleva plaani erinevate punktide järjest läbi käimist võib väita, et kui raha ei pärine legaalsest allikast on ta illegaalsel teel saadud. Kui kahtlusaluse ütlused ei ole ligilähedasedki konkreetsetele, kontrollitavatele ning usutavatele väidetele siis teeb kohtunik rahapesuasjas süüdimõistva otsuse. Sama kehtib ka sellises olukorras, kus kahtlusalune otsustab kogu menetluse vältel vaikida.¹⁵⁷

3.3.3. Konflikt põhiõigustega

Hollandis kasutatava ümberpööratud tõendamiskoormise ning selle konflikt põhiõigustega on saanud ühe relevantse Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendi Zschüschen v. Belgium.¹⁵⁸

Kaasuse asjaolude kohaselt avas hollandlane Zschüschen 2. märtsil 2003 Belgias pangakonto ning tegi sinna kahe kuu jooksul viis erinevat sisse makset kokku summas 75 000 eurot. Tal ei olnud legaalset sissetulekut ning ta oli varasemalt Hollandis narkokuritegudes süüdi mõistetud. Belgias alustati Zschüscheni osas alustati rahapesu menetlus. Kahtlusaluse ütluste kohaselt teenis ta raha tööga, mille pealt pole tasutud makse nelja aastase ajaperioodi vältel. Ta ei avalda tööandja nime ning kasutab kogu menetluse vältel oma õigust vaikida. Zschüschen mõistetakse Belgias rahapesu asjas süüdi, talle määratakse rahatrahv 5000 eurot ning temalt konfiskeeritakse 75 000 eurot.

¹⁵⁷ Indirect Method of Proof raport

¹⁵⁸ EIÕK kohtulahend Zschüschen v. Belgium. Arvutivõrgust kättesaadav: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["23572/07"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), ruling only available in French, press release of 1-6 2017 in English.

Zschücsen kaebab kohtuotsuse edasi Euroopa Inimõiguste kohtusse (ECHR) toetudes Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon¹⁵⁹ (edaspidi EIÕK) artiklitele 6 lõige 1 ja lõige 2, mille kohaselt on rikutud tema õigust õiglasele kohtumenetlusele ning tema õigust vaikida tulenevalt süütuse presumptsiooni põhimõttest. Väidetvalt on rikutud ka tema õigust tulenevalt EIÕK artikkel 6 lõike 3 punkt a kohaselt, kuna tema süüdimõistva otsuse puhul ei täpsustatud ega põhjendatud eelkuriteo olemasolu.

Euroopa Inimõiguste Kohus asus seisukohale, et EIÕK artikkel 6 lõige 1 ja 3 tulenevalt ei ole rikutud tema õiguseid. Zschücsenil oli võimalus kogu menetluse vältel anda selgitusi raha päritolu kohta aga ta ei soovinud anda asjakohaseid selgitusi ning otsustas vaikida. Kohus selgitas, et nimetatud asjas oli teisigi Zschücsenit süüstavaid asjaolusid ning fakt, et ta otsustas selles asjas vaikida ainult kinnitas seda nende tõendite ja süüdistuse sisu. Kui isikul oleks olnud usaldusväärsed põhjendused raha päritolu kohta, poleks sellist olukorda tekkinud. Kohus ütles, et vastavalt EIÕK artikkel artikkel 6 lõikele 3 on Belgia õiguse kohaselt Zschücsenit teavitatud tema kohta käivatest süüdistustest, mis on kohtu jaoks selged ning piisava õigusliku põhjendusega rahapesu osas seega ei saa väita, et ta ei oleks teadnud mille vastu ennast kaitsta. Euroopa Inimõiguste Kohus rõhutas, et Hollandi jurisdiktsioonis ei ole EIÕK artikkel 6 lõiest 3 tulenevalt vaja täpsustada konkreetne eelkuritegu.

Kohtu põhjenduste kohaselt tuleb välja, et Hollandi seadusandlus ei pane menetlejale kohustust täpsustada, millisest kuriteost raha täpselt pärineb ning Hollandi kohtute poolt välja töötatud eraldiseisva rahapesu menetlemise plaan on kooskõlas Euroopa Inimõiguste kohtu praktikaga. Sellest tulenevalt saavad ka teised riigid, kes on üle võtnud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiivi (EL) 2018/1673¹⁶⁰, mille kohaselt kaob ära rahapesu võimaluse konkreetsete kuritegude puhul vaid rahapesu menetlemiseks piisab ükskõik millisest kuriteost. Tänapäeval puudub teistel riikidel kogemus, kuidas eraldiseisvat rahapesumenetlust läbi viia kuid Hollandi kohtu praktika puhul on julgustav eeskuju olemas. Holland on tugeva õigusajalooga õigusriik. Holland kuulub samuti Mandri-Euroopa õigussüsteemi kus primaarne õiguse allikas on seadus, täpselt sama moodi nagu seda on Eestis. Nimetatud Euroopa Inimõiguste Kohtu

¹⁵⁹ RT II 2010, 14, 54

¹⁶⁰ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv (EL) 2018/1673 rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil, ELT L 284.

lahend näitab, et konflikt põhiõigustega on teatud osas lahendatud. Kui ümberpööratud tõendamiskoormisega tsiviilkonfiskeerimist saab rakendada Hollandis, siis peavad olema selleks eeldused ka Eestis.

3.4. Ümberpööratud tõendamiskoormise rakendamine Eesti õiguses

Juba varasemalt on öeldud, et ümberpööratud tõendamiskoormist rakendamist on Eesti õiguses hakatud menetlema aga pärast avalikku debatti otsustati seda instituuti käsitlev osa eelnõust¹⁶¹ välja jätta. Eelnõu kohta esitasid oma arvamused Eesti Advokatuur, Eesti Vabariigi õiguskantsler 2019 aasta veebruari kuus, kus kritiseeriti tugevalt tsiviilkonfiskeerimise ja ümberpööratud tõendamiskoormise üle võtmist. Nimetatud eelnõu algatas Rahandusministeerium aga selleks, et eelnõu jõuaks seaduse tasandile läheb vaja poliitilist tahet ning selleks tuleb saavutada Riigikogus seaduseelnõud menetledes häälteenamus. 2019. aasta märtsi kuus toimusid parlamendi valimised ning uus valitsus asus ametisse 29. aprillil 2019. Töö autor leiab, et ilmselt jäeti seaduseelnõust tsiviilkonfiskeerimist puudutav osa välja just nimelt õiguskantsleri ning avaliku debati tagajärjel. Samas ei ole ka välistatud, et erakonnad, kes teadupärast on mehitatud poliitikutest peavad enne valimis olema valvsad, sest igasugune kriitika nende töö ja tegevuse kohta võib mõjutada erakondade populaarsusreitinguid. Sellest tulenevalt ei ole välistatud, et nimetatud teemaga edasi tegelemine lükati teadlikult edasi tulevikku, sest nimetatud eelnõu oli saanud avalikult kriitikat. Peamine kriitika seisnes konfliktis põhiõigustega, mida on lisaks eelnevalt mainitud institutsioonidele käsitlenud oma magistritöös ka M. Leib.¹⁶²

Töö autor on oma töös välja toonud Hollandis rakendatava ümberpööratud tõendamiskoormisega rahapesuvastase võitluse näite ning analüüsinud Hollandi kohtupraktikat kus on võimalik menetleda rahapesumenetlust eraldiseisva menetlusena ilma nii, et tagatud on põhiseaduslikud õigused. Oluline on märkida, et vara päritolu tõendamise kohustust ei lasu kõikidel isikutel vaid ainult nendel, kelle suhtes on põhjendatud rahapesukahtlus. Põhjendatud

¹⁶¹ SE 771 eelnõu

¹⁶² M. Leib magistritöö.

rahapesukahtluse aluseks on võetud rahapesule omased tüpoloogiad ning mustrid, mida on mingi piirini võimelised tuvastama ka finantsasutuste riskiosakonnas töötavate ning rahapesu alaste tegevustega tegelevatel isikutel. Täpsemalt on põhjendatud rahapesukahtlust Hollandi näitel analüüsitud punktis 3.3.1. SE 771 eelnõu seletuskirjas on Rahapesu Andmebüroo välja toonud 2017. aastal nende huviorbiiti sattunud juhtumite statistika, mille kohaselt esitati 2313 kahtlusepõhist teadet, mille põhjal seati vara käsutamise piirangud 30 päevaks 53 juhul ning 60 päevaks 33 juhul. Keskmiselt seab Rahapesu Andmebüroo aastas ca 50 vara käsutamise piirangut ning 2017. aastal oli nende varade maht, millele piirang seati ca 31 miljonit eurot.¹⁶³ Töö autor on peatükis 3.1.1. käsitletud RahaPTS § 57 tuleneva varade käsutamise piirangute seadmist kahtlase päritoluga varade suhtes. Välja toodud statistika põhjal võib öelda seda, et kui kokku oli 2313 kahtlusepõhist teadet ning pärast Rahapesu Andmebüroo lisatoimingute tegemist jääb alles ainult 33 juhtumit, siis näitab see justkui seda, et puudutatud isikute ring pole väga suur. Just need 33 juhtumit on sellised, mille osas on Rahapesu Andmebürool raskused vara päritolu kindlaks tegemisel ning mille suhtes võiks rakendada ümberpööratud tõendamiskoormis ning juhul kui isik ei suuda menetlejale piisava usutavusega põhjendusi esitada, siis rakenduks tsiviilkonfiskeerimine.¹⁶⁴ Summa, mis igal aastal tänu selle instituudi puudumisele ringlusesse tagasi läheb on märkimisväärne.¹⁶⁵

3.4.1. Etteheited ümberpööratud tõendamiskoormisega tsiviilkonfiskeerimisele

Õiguskantsler on andnud SE 771 eelnõu kohta oma arvamuse ja hinnangu, mille peale Rahandusministeerium tegi eelnõus muudatusi. Õiguskantsler analüüsis eelnõud ning jäi oma varem väljendatud seisukoha juurde ning nentis, et ümberpööratud tõendamiskoormise kehtestamise vajadust ei ole endiselt piisavalt põhjendatud. Muudatus piirab oluliselt põhiõigusi (omandi puutumatust, ettevõtlusvabadust) ega ole ühildatav enese mittesüstamise põhimõtte ja inimväärikusega. Õiguskantsler heitis ette, et eelnõu seletuskirjas pole välja toodud teiste välisriikide kogemusi, millele seletuskirjas viidatakse, kus ümberpööratud

¹⁶³ SE 771 eelnõu

¹⁶⁴ Hollandi praktika näitel on piisavalt motiveeritud ja põhjendatud seletust analüüsitud punktis 3.2.3.2.

¹⁶⁵ 2017. aastal oli see ca 32 miljonit

tõendamiskoormise instituut rahapesuasjades on juba kasutusel.¹⁶⁶ Olgugi, et SE 771 eelnõu ei ole enam menetluses aga käesoleva magistritöö üks eesmärkidest on tutvustada Hollandi eeskujul eraldiseisva rahapesumenetluse rakendamist Eesti õigusesse pakub töö autor pakub siinkohal välja punktis 3.3.1. välja toodud Hollandi praktika võrdluses mõned hüpoteetilised võimalused õiguskantsleri poolt viidatud probleemide lahendamiseks. Õiguskantsleri välja toodud murekohad, mis ei puuduta põhiõiguste riivet¹⁶⁷:

- **Isik ei suuda või ei soovi tõendada oma vara legaalsel päritolu (st tehingu majanduslikku eesmärki, osapooli ja lõplikke kasusaajaid), lubab eelnõu selle isikult haldusmenetluses konfiskeerida.**

Hollandi eraldiseisva rahapesumenetluse näitel on kahtlusalusel õigus vaikida aga kohtunik võtab seda tehes arvesse ning kui on piisavalt alust väita, et tegemist on kahtlaste asjaoludega ning asjaolu, et kahtlusalune veel vaikib võib tuua selles asjas kahtlusaluse jaoks ebasoodsa lahenduse. Küll aga on vaikimine kahtlusaluse enda riisikol, kas ta räägib või mitte sest hilisemas menetluses see võib aga ei pruugi talle edu tuua. Kui menetleja on kahtlusalusele algusest saadik väljendanud, et vaja on ainult tõendada vara päritolu seaduslikkus või legaalsus, siis ratsionaalselt mõeldes pole seletust sellele, miks ei peaks selles asjas seletusi andma. Kui kahtlusalune ei räägi, siis võtab kohus seda arvesse aga see pole tõend, vastupidiselt sellele et kui selles asjas antakse ütlused on see tõend. Selleks, et isikut eraldiseisvas rahapesumenetluses süüdi mõista on vaja rohkem tõendeid kui see, et kahtlusalune otsustab vaikida. Sellega on välistatud isiku võimalus toetuda enese mittesüüstamise privileegile, kuna talle on antud võimalus rääkida.¹⁶⁸

- **Riigi tuludesse võib eelnõu järgi kanda ükskõik millise teadmata päritoluga vara, ilma et riik peaks natukenegi pingutama isiku süü tõendamisega. Kui isik peab valima, kas süüstada end võimalikus kuriteos või varast ilma jääda, siis ilmselt**

¹⁶⁶ Õiguskantsler. Arvamus audiitortegevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 771 kohta. 2018. [Edaspidi: Õiguskantsleri arvamus 771 SE kohta 2019].

¹⁶⁷ Õiguskantsleri arvamus 771 SE kohta 2019

¹⁶⁸ EIÕK kohtulahend Zschüsen v. Belgium.

loobub nii mõnigi inimene vara päritolu kohta selgituste andmisest. Kirjeldatud olukord võib tekkida seoses rahapesuga, aga ka paljudel muudel juhtudel, mil isik lihtsalt ei suuda või ei soovi oma vara päritolu riigile avaldada või kardab, et võib end süüstada mõne kuriteo toimepanemises (nt maksukuritegu).

Hollandi eraldiseisva rahapesumenetluse näitel, kus kohus kasutab nii öelda välistamismeetodit ei saa riigi tuludesse kanda üskkõik millist vara. Selleks, et menetleja huviorbiiti sattuda peavad esinema rahapesule omased tüpoloogiad. Enne kui see asi jõuab menetlejani on see jäänud mõne finantsasutuse riskiosakonna radarile, kus on rahapesule omased ilmingud. Eelnevalt on ka tuvastatud selliste rahapesu ilmingutega juhtumite arv, millele oleks vaja rakendada ümberpööratud tõendamiskoormist kuna olemasolev seadusandlus pole menetlemiseks piisavalt tõhus. Seega võib öelda, et riigi tuludesse ei saa kanda igasugust teadmata päritoluga vara, vaid seda mis on läbi rangete hooldusmeetmete rakendamise sattunud rahapesu menetleja huviorbiiti. Hollandi näite puhul läheb menetlus nende isikute jaoks soosivamalt, kes teevad algusest saati menetlejaga koostööd. Enese süüstamisega maksukuriteos on töö autor punktis 3.1.1 välja toonud hüpoteetilise olukorra, kus isik on jätnud deklareerimata oma maksutulu. Rahapesu Andmebüroo selgitustaotluse kohaselt ei ole sellised sularahaga tehtavad tehingud enam nii levinud.¹⁶⁹ Sellises olukorras on mõistlik teha menetlejaga koostööd, sest hetkel kui isik satub Rahapesu Andmebüroo huviorbiiti on ka kehtiva seadusandluse kohaselt võimalik varale arest seada ning nõuda selgitusi. Rahapesu Andmebüroo võib raha kinni hoida kuni 1 aasta. Kui isik teeb menetlejaga koostööd, on võimalik oma vara piirangute alt kiiremini vabastada.

- **Samuti ei ole välistatud olukord, mil isikul ei ole võimalik vara legaalselt päritolu tõendada (nt juhtumil, kui on võetud laenu, pikaajaliselt kogutud (sularahas) sääste).**¹⁷⁰

¹⁶⁹ Rahapesu Andmebüroo selgitustaotlus

¹⁷⁰ Õiguskantsler. Arvamus audiitortegevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse (finantsvaldkonna väärteokaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad karistused, vara legaalse päritolu pööratud tõendamiskoormus) eelnõu 771 SE kohta [Edaspidi: Õiguskantsleri arvamus 771 SE kohta 2018].

Olukord, kus isikul ei ole võimalik eluliselt usutavalt võimalik põhjendada vara legaalselt päritolu peab olema üsna harv. Töö autor on punktis 3.3.1. toonud välja kaks kaasust Hollandi kohtupraktikast, kus kahtlusalune on esitanud piisavad põhjendused ning on vara päritolu tõendanud.

- **Kui eelnõu eesmärk on võidelda rahvusvahelise rahapesuga, peaks kasutatavad abinõud olema sedavõrd täpselt suunatud, et nende toime piirdukski rahvusvahelise rahapesuga. Olemasoleval kujul puudutab eelnõu oluliselt laiemat isikute ringi ning põhimõtteliselt on võimalik tõendamiskoormus ümber pöörata igäihe suhtes. Üks võimalus abinõu täpsemaks suunamiseks just rahvusvahelise rahapesu vastu võitlemiseks oleks piirmäära kehtestamine varale, millest alates saab ümberpööratud tõendamiskoormust rakendada.** ¹⁷¹ Töö autor on punktis 3.4. toonud välja, et keskmiselt seatakse vara käsutamise piiranguid ca 50 korral aastas. See näitab seda, et puudutud isikute ring pole väga lai ning võimalik kavandatud meede ei puudutaks kindlasti igäiht. Õiguskantsleri poolt välja toodud soovitus piirmäära kehtestamiseks tundub põnev ning vajaks eraldi analüüsi.

Õiguskantsleri arvamuses SE 771 eelnõu osas olid tähtsal kohal põhiõigusest tulenevad murekohad. Ettevõtlusvabaduse riive osas on hetkel olemasolev regulatsioon¹⁷² sama moodi koormav, kus Rahapesu Andmebürool on teoorias kuni aasta aega võimalik vara aresti all hoida. Hüpooteetiliselt võib väita, et kui Eesti õiguses oleks tsiviilkonfiskeerimine Hollandi näitel rakendatud, siis võib menetluse lõpuni jõuda oluliselt kiiremini kui üks aasta nagu olemasolev regulatsioon seda ette näeb kahtlase päritoluga varale seatud piirangute näol. Kui menetlusosaline koostööd teeb, siis saab ta kiiremini oma vara käsutuspiirangutest vabaks. Lisaks sellele on mainitud, et potentsiaalseid juhtumeid hetkel on ca 50 tk aastas. Täpselt sama kehtib ka omandpuutumatuses kohtas, kus Rahapesu Andmebüroo varale seatud piirangud riivavad omandi puutumatuses põhimõtet. Legaalselt saadud vara osas peaks iga inimene

¹⁷¹ Õiguskantsleri arvamus 771 SE kohta 2018

¹⁷² Vt lähemalt punktist 3.1.1

suutma anda usutavaid selgitusi vara päritolu kohta. Sellega on nõustunud ka Riigikohus, kes on väljendanud seisukohta, et PS § 32 kaitseb üksnes õiguspärasel teel saadud omandit.¹⁷³

M. Leib on oma magistritöös jõudnud järeldusele, et kavandatud SE 771 eelnõu rakendamisel on omandi põhiõiguse riive osas võimalik jõuda ka vastupidisele järeldusele ehk, et tsiviilkonfiskeerimise näol ei ole tegemist omandi puutumatus riivava meetmega.¹⁷⁴ Lisaks jõudis M. Leib oma magistritöös järeldusele, et kui on tagatud piisavad menetluslikud garantiid, ei riiva ümberpööratud tõendamiskoormis enese mittesüüstamise privileegi.¹⁷⁵ Töö autor järeldab, et paremini ettevalmistatud eelnõuga oleks võimalik ka selline instituut Eesti õiguses üle võtta.

Selleks, et tsiviilkonfiskeerimist saaks Eestis kasutada peaks see alluma kohtulikule kontrollile, millega oleks puudutatud isikule tagatud tõhusad menetluslikud garantiid.¹⁷⁶ Euroopa Inimõiguste Kohus on oma lahendis¹⁷⁷ aktsepteerinud kriminaalmenetluse väliselt ümberpööratud tõendamiskoormist, kui on tagatud tõhusad menetluslikud garantiid.¹⁷⁸ Hollandi praktika näitel on tegemist eelmenetlusega. Eestis toimuks tsiviilkonfiskeerimine haldusmenetluses.

Lisaks menetluslikule poolele peab tsiviilkonfiskeerimise rakendamisel koolitama õiguspraktikuid ning asjaga seotud olevaid isikuid (menetleja, erasektor, kohtunikud, ettevõtjad), juurutama häid tavasid ning andma juhtnööre. Menetleja peab saama asjas eraldi väljaõppe, sest vaja on olla ettevalmistatud eristamaks õige ja vale väite – kontrollida tuleb täiendavaid dokumente ja tõendeid ning hinnata kahtlusaluse ütluste elulist usutavust. Kindlasti vajab teema sügavamat analüüsi, läbi arutada tõendamiskoormise erinevused ning kokku leppida menetlusreeglites. Kuna isikud, kelle suhtes võidakse ümberpööratud tõendamiskoormist rakendada omavad suure tõenäosusega kahtlase päritoluga vara suhtes rohkem informatsiooni on menetlejal selles olukorras raske informatsioonile ligi pääseda.

¹⁷³ Vt Ernits jt PSK § 32, komm 6.

¹⁷⁴ M. Leib magistritöö, lk 59

¹⁷⁵ M. Leib magistritöö, lk 69

¹⁷⁶ Õiguskantsleri arvamus 771 SE kohta 2018.

¹⁷⁷ EIK 05.07.2001 Phillips vs. Ühendkuningriik, 23.09.2008 Grayson ja Barnham vs. Ühendkuningriik ja 03.03.2015 Dimitrovi vs Bulgaria.

¹⁷⁸ Õiguskantsleri arvamus 771 SE kohta 2018.

Kindlasti oleks kasu Hollandi näitel koostatud tegevusplaanist, mida järge mööda täites on võimalik menetluses ära lahendada.

Oluline teema, mille õiguskantsler oma hinnangus SE 771 eelnõu kohta esitas puudutas riigivastutust plaanitava meetme osas. Olukorras, kus isik kelle varale on põhjendamatult saetud vara käsutamise piirang ning hilisema menetluse käigus selgub, et see oli alusetu ning isikule on sellega tekkinud kahju, peaks riik kinnipeetud summa pealt intressi tasuna. Lisaks sellele kohustaks see menetlejat kohaldama tsiviilkonfiskeerimist ainult hädavajadusel. Plaanitavas eelnõus puuduvad tasakaalustavad mehhanismid, mis kaitseksid isiku riigi eksimuse eest.¹⁷⁹ Töö autor on õiguskantsleriga nõus, kindlasti on riigivastutuse teema sellise meetm planeerimise puhul läbi mõelda ning vajab eraldi analüüsi.

Töö autor leiab, et seadusandja käitus õigesti, kui ta 2019. aastal otsustas SE 771 eelnõust tsiviilkonfiskeerimist puudutava osa välja jätta. Erinevad asutused on väljendanud oma kriitilist seisukohta planeeritava meetme kohta ning kohati täiesti õigustatult. Selleks, et tsiviilkonfiskeerimist edukalt rakendada vajab asi põhjalikumat tegevuskava, mõjuanalüüsi ja ühiskondliku aruteluga. Hollandis kasutatakse tsiviilkonfiskeerimise võimalust edukalt, konflikt põhiõigustega on leidnud Euroopa Inimõiguste Kohtus lahenduse. Sellest tulenevalt võib väita, et Eestis on ümberpööratud tõendamiskoormisega tsiviilkonfiskeerimise rakendamiseks kõik võimalused olemas.

¹⁷⁹ Õiguskantsleri arvamus 771 SE kohta 2018.

Kokkuvõte

Käesoleva magistr töö eesmärk oli uurida kehtiva RahaPTS regulatsiooni efektiivsust rahapesu vastases võitluses. Lisaks sellele oli töö eesmärk uurida ümberpööratud tõendamiskoormisega tsiviilkonfiskeerimise võimaliku rakendamist Eestis. Töös analüüsitakse Rahandusministeeriumi poolt koostatud SE 771 eelnõust tsiviilkonfiskeerimist puudutava osa välja jätmist ning esitatakse hüpoteetilised vastused avalikus debatis kui ka õiguskantsleri poolt õhku jäänud küsimustele Hollandi eraldiseisva rahapesumenetluse näitel.

Töö esimeses peatükis avab autor rahapesu mõiste ning toob välja peamised valdkonda reguleerivad õigusaktid. Lisaks sellele käsitleb töö autor rahapesumenetluste seni suurimat probleemi, milleks on eelkuritegude tõendamine. Rahapesukuriteos süüdi mõistmiseks on vaja tuvastada eelnevalt eelkuritegu, mis on tänu riikide vahelisele aeglasele (eriti Venemaa puhul) koostööle sageli menetlust lõpetavaks teguriks. Isegi kui ilmnevad rahapesule omased tüpoloogiad ei ole hetkel võimalik rahapesu asja menetleda. Sellest tuleneb ka üks magistr töö õiguslikest probleemidest, mille kohaselt on kehtiv rahapesu tõkestamise regulatsioon ebaefektiivne rahapesu tõrjumisel Eesti finants- ja majandusruumis.

Töö esimese uurimisküsimuse kontrollimiseks kaardistas töö autor rahapesu tõkestamist ning rahapesualase õigusliku regulatsiooni kujunemist rahvusvahelisel ja Euroopa Liidu tasandil reguleerivad õigusaktid. Töö esimese uurimisküsimuse kohaselt ei ole võimalik kehtiva RahaPTS § 57 lg 6 ja lg 8 kohaselt pangakontol olevat vara tegeliku kasusaajat kindlaks teha ehk meil on õiguslik probleem seaduses sätestatud normi rakendatavuse osas. Analoogne uurimisküsimus oli püstitatud ka M. Leib magistr töös, milles viidatud magistr töö autor leidis, et Rahapesu Andmebüroo poolt seataval kuni aastasel käsutuspiirangul ja peremehetu vara konfiskeerimisel ei ole praktilist rakendatavust, sest kohtupraktikas käsitletakse kontovara omanikuna kontoomanikku ning kuna valdav osa Rahapesu Andmebüroo käsutuspiirangutest puudutavadki just arvelduskontosid.¹⁸⁰ Käesoleva töö autor on välja toonud, et 2020. aastal jõustunud Riigikohtu lahend 3-20-664, milles muudeti varasemat praktikat pangakontol oleva

¹⁸⁰ M. Leib magistr töö.

vara valdajat ja omandit puudutavas osas, mille kohaselt ei eeldata enam kontovara omaniku vara valdajana. Sellest tulenevalt saab ümber lükata käesoleva magistritöö sissejuhatuses esitatud uurimisküsimuse kuna Riigikohus on oma lähenemist muutnud. Kuidas see tulevikus menetlust efektiivsemaks teeb näitab ainult aeg, hetkel pole selle kohta piisavalt materjale ning nagu töös on ka korduvalt välja toodud puudutab nimetatud vara käsutamise piirang ca 50 isikut aastas. Kindlasti ei ole nimetatud meede kõige tõhusam rahapesu tõkestamise meede.

Töö teise uurimisküsimuse kontrollimiseks tegi töö autor Rahapesu Andmebüroole selgitustaotluse ning konstrueeris ühe hüpoteetilise olukorra, mille kohaselt on isik suure rahasumma Maksu ja Tolliametile deklareerimata jätnud ning uuris millised on Rahapesu Andmebüroo menetluslikud toimingud - millised on isiku menetluslikud garantiid ning kuidas ja mis ulatuses tehakse koostööd teiste haldusasutustega. Uurimisküsimuse kohaselt võib isikul kes ei ole toime pannud kuritegu, kuid on oma teenistuselt jätnud deklareerimata maksud olla rahapesukahtlusega peremehetu vara arestimise ja konfiskeerimise menetluses risk raha konfiskeerimiseks ning võimalikuks karistusõiguslikuks vastutuseks rahapesu sätete ja deklareerimata maksukohustuse osas. Rahapesu Andmebüroo peamine eesmärk on kontrollida rahapesukahtlust ehk nende eesmärk on tuvastada vara legaalne päritolu. Rahapesu Andmebüroo ei anna nende poolt haldusmenetluses kogutud infot teistele haladusorganitele edasi tulenevalt teabe avaldamise piirangutest (RahaPTS § 60 lg 2 ja lg 3) kui just ei ole tuvastatud mõni eelkuritegu. Eelkuriteo tuvastamisel edastatakse asi vastavalt õigusaktide ja poolte vaheliste kokkulepetele prokuratuurile või kui tuvastatakse näiteks maksukuritegu, siis Maksu- ja Tolliametile, kes selle omakorda prokuratuurile edastab. Rahapesu Andmebürool on keelatud edastada materjale väärtegade osas. Töö autori poolt konstrueeritud hüpoteetilises olukorras võib suures summas sularaha deklareerimata isikut ähvardada maksukuriteos süüdimõistmine, mida on lähemalt analüüsitud punktis käesolevas töös analüüsitud. Küll aga võib menetleja sellise asja avaliku menetlushuvi puudumisel oportuuniteediga lahendada. Samas on ka võimalik, kus nimetatud summa pole nii suur ning maksukuritegu pole selle põhjal tuvastav aga säilib kahtlus vara päritolu suhtes. Sellisel juhul on isikul võimalik teha Rahapesu Andmebürooga koostööd andes piisavalt usaldusväärseid põhjendusi ning kahtlase päritoluga vara suhtes eemaldatakse kahtlus. Juhul kui isik otsustab selles olukorras vaikida, siis järgitakse kehtiva RahaPTS § 57 korda, mille kohaselt on pärast 1 aastat võimalik vara konfiskeerida. Sellises olukorras, kus Rahapesu Andmebürool on keelatud edastada materjale väärtegade osas, näiteks Maksu ja Tolliametile puudub isikul igasugune mõistlik põhjendus mitte tõtt rääkida ning asjas usutavaid selgitusi anda. Kohe kui isik suudab vara päritolu ära tuvastada

vabastatakse raha piirangute alt. Käesoleva uurimisküsimusele saab lükata ümber, sest isikut ei ähvarda raha konfiskeerimine juhul kui ta on raha teeninud legaalsel teel. Eluliselt põhjendatud ütluste ja tõendite abil on tal võimalik Rahapesu Andmebürooga koostööd teha ning eemaldada varalt rahapesukahtlus.

Töö kolmas uurimisküsimus puudutab menetleja võimalust efektiivselt rahapesu vastast võitlust teostada tulenevalt Eesti Vabariigi Põhiseadusest, kehtivast RahaPTS regulatsioonist ning kohtupraktikast. Töö esimeses ja teises peatükis on käsitletud rahapesu vastase tõkestamise probleemkohti nii rahvusvahelisel kui ka siseriiklikul tasandil. Euroopa Liidu tasandil on sisse viidud erinevaid rahapesu tõkestamist soodustavat direktiivi, kuid kahjuks on rahapesu vastane võitlus suures pildis läbi kukkunud. Probleeme rahapesuvastase võitlusega on möönnud Eesti Advokatuur, Eesti Vabariigi õiguskantsler, Rahapesu Andmebüroo juht (samuti Rahapesu Andmebüroo aastaraamatud), Pangaliit, Finantsinspeksioon, Eesti pank jne. Selleks, et rahapesuvastase võitlusega efektiivsemalt tegeleda on erinevad instantsid välja pakkunud tsiviilkonfiskeerimise ning ümberpööratud tõendamiskoormise. Teadupärast on rahapesu tõkestamine oma olemuselt haldusmenetlus ning töö teises peatükis on töö autor kasutanud Euroopa Komisjoni analüüsi ümberpööratud tõendamiskoormisega diskrimineerimisasjades mille peamine eesmärk on näidata ära, et tõendamiskoormis on võimalik ümber pöörata eraldiseisvas menetluses. Tsiviilkonfiskeerimise instituuti ümberpööratud tõendamiskoormisega on suutnud edukalt rakendada Holland. Töö autor on oma töö teises peatükis käsitlenud tsiviilkonfiskeerimise instituuti ning rahapesuvastast võitlust ümberpööratud tõendamiskoormisega. Töö autor toob välja Hollandi Rahandusteabe ja Uurimisteenistuse raporti milles on kajastamist leidnud tegevusplaan, mida järgides on võimalik Hollandis eraldiseisvaid rahapesuasju menetleda selliselt, et rikutud pole isikute põhiõiguseid. Eraldiseisvale rahapesumenetlusele lisab väärtust ja usaldusväärust ka see, et konkreetse menetluse raames on ilmunud üks Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend¹⁸¹, milles tunnistatakse siseriiklikult sätestatud ümberpööratud tõendamiskoormist nii, et menetlusosalise põhiõiguseid ei rikota. Töös leiab läbi Riigikohtu¹⁸² ja Euroopa Inimõiguste

¹⁸¹ EIÕK kohtulahend Zschüsen v. Belgium

¹⁸² Vt RKKKo 30.05.2012, 3-1-1-36-12 ja RKKKo 10.11.2011, 3-1-1-70-11.

Kohtu¹⁸³ praktikate käsitlemist, et liikmesriikidel on võimalik ümberpööratud tõendamiskoormist siseriiklikus õiguses rakendada kui selleks on tagatud piisavad menetluslikud garantiid. Eeltoodust tulenevalt väidab töö autor, et kehtiv RahaPTS regulatsioon ei jäta koos kehtiva kohtupraktikaga piisavalt võimalusi efektiivseks rahapesumenetluseks. M. Leib on oma magistritöös samuti jõudnud järeldusele, et SE 771 eelnõuga kavandatud ümberpööratud tõendamiskoormisega meede ei riiva enese mittesüüstamise privileegi. Samuti, et PS § 22 ei nõua süütuse presumptsiooni kohaldamist süüteomenetlusvälisele alale. Ettevõtlusvabaduse osas on riive lubatud ja omandipõhiõiguse osas on riive olemas kuid proportsionaalsuse kontrolli käigus võiks jõuda ka teistsugusele järeldusele kui tugineda organiseeritud rahapesu ohtlikkusele.¹⁸⁴ Töö autor leiab, et olenemata sellest, et tsiviilkonfiskeerimise võimalus ümberpööratud tõendamiskoormisega jäeti eelmisest eelnõust välja on seda eeltoodust tulenevalt siiski võimalik tulevikus rakendada.

Üheks varjatud samas palju kritiseeritud probleemiks kehtivas rahapesuvastases võitluses on erasektoril lasuv hoolsusmeetmete kohaldamise kohustus. Ühelt poolt on see kulukas aga teisalt on see ka kliendi jaoks koormav. Töö autor esitab küsimuse, et kui kaugemale minnakse rahapesu tõkestamisel erasektorile pandava kohustusega – ehk oleks aeg riigil ohjad enda kätte võtta ning erasektorilt selles asjas kohustusi vähemaks võtta või siis vähemalt neid mitte enam liigselt juurde panna? Hetkel jäeti SE 771 eelnõust tsiviilkonfiskeerimist puudutav osa välja aga tulevikus oleks vaja ka riigi poolseid samme rahapesu vastase võitluse tõhustamisel.

Töö autor usub, et ümberpööratud tõendamiskoormisega tsiviilkonfiskeerimine Hollandi praktika näitel on efektiivne meede rahapesu vastaseks võitluseks ning Eesti õigusruumis on selle instituudi rakendamiseks eeldused täidetud. Töö autor pakub välja mõned soovitused enne järgmise seaduseelnõu koostamist:

- Hollandi eraldiseisvale rahapesumenetlusele vastav tegevusplaan¹⁸⁵

¹⁸³ EIK 05.07.2001 Phillips vs. Ühendkuningriik, 23.09.2008 Grayson ja Barnham vs. Ühendkuningriik ja 03.03.2015 Dimitrovi vs Bulgaria.

¹⁸⁴ M. Leib magistritöö

¹⁸⁵ Töö autor on selle välja toonud punktis 3.3.1.

- Õiguskantsleri poolt välja toodud probleemkohtade analüüs ning põhjendatud vastused õhku jäänud küsimustele
- Õiguskantsleri poolt välja toodud sätete põhjalik põhiseaduspärasuse kontroll
- Ametnike ning erasektori hoolsusmeetmete (KYC) rakendajate koolitamine

Käesolev magistritööd käsitledes tooks töö autor esile raporti, mis käsitleb Hollandi eraldiseisvat rahapesumenetlust. Õiguskantsler on oma vastuses SE 771 eelnõule ette heitnud, et eelnõud koostades on toodud teiste Euroopa riikide näiteid, kus kohas ümberpööratud tõendamiskoormist rakendatakse aga ei ole toodud välja ühegi konkreetse välisriigi kogemust ega kohtupraktika analüüsi. Magistritöös on analüüsitud Hollandi kohtupraktikale tuginedes tsiviilkonfiskeerimise rakendamist Eesti õiguses, mis võiks just õiguskantsleri poolt viidatud osas Eesti õiguskirjandusele midagi juurde anda.

Implementing civil forfeiture as a successful measure to combat money laundering in Estonia

Estonia has faced many tough money laundering cases in the last decade and it has started to take an effect on Estonian reputation as an advanced digital society who has built an efficient, secure and transparent image of their government and financial markets and institutions. As Estonia is neighbors to Russia and there are a lot of Russians living in Estonia, it has exposed Estonia to numerous money laundering cases as there may be logical explanations for transferring money via Estonia (people living in Estonia with Russian names for example and doing business in Estonia) and that could have been an exponential risk to our financial systems. The biggest money laundering cases have come from Russia or have ties with Russian money. Our neighbor Latvia has also suffered in similar cases because from all the other ex-soviet countries the Baltic states have developed with most rapid pace after a lot of countries who were under the influence of Soviet Union got free around 1990's. Baltic states are also in the European Union where the free movement of goods, capital and labor principles are in effect and obviously it attracts suspicious money as it helps to form even more reliable reasons for making transfers into European Union from Russia. It also helps to gain credibility to the suspicious money if it is possible to funnel it through European Banks as is known for layering in money laundering typologies. Estonia is now facing tough decisions on where to put the burden for dealing with anti-money laundering as it is troublesome for institutions who have to apply KYC procedures for their customers and it is also troublesome and uncomfortable for regular people whose transactions and money is not moving as fast as it used to. There has been many AML directives in European Union within last decade which has put the burden on financial institutions, rather than legislators. There needs to be a breakthrough or innovation on the other side of anti-money laundering as well where the legislator could give more power to investigative bodies.

The purpose of this master thesis was to analyze the implementation of civil forfeiture with reversed burden of proof in Estonian legislation. There have been open discussions about implementing this institute before and once it got to a point in 2018 where legislator introduced a draft act with relevant provisions to reversed burden of proof and civil forfeiture. Although this draft didn't pass the first hearings as it found a lot of repercussion from Chancellor of

Justice, Estonian Bar Association and the media and the public in general. Obviously there has been those who were the spokespersons and advocates of this draft. One of the biggest supporters of this draft was and is still to this day Estonian Financial Intelligence Unit. The research problems or questions of this master thesis are focusing on the efficiency of the Financial Intelligence Units abilities to combat anti-money laundering within the present legislation together with Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act, Penal Code and Code of Criminal Procedure. The main research problem considered the possibilities of implementing the reversed burden of proof and civil forfeiture within Estonian legislation on the example of the Netherlands who has been using this method for nearly 20 years by now. Estonia and Netherlands both belong to the Continental European legal culture where the main source of law comes from statutes and legislation and where the fundamental rights are with great importance. Netherlands has a lot of judicial practice on anti-money laundering cases using civil forfeiture and reversed burden of proof. It is a prime example of how to arrange your legislation to introduce and start using this method in Estonia.

The first chapter of this master describes the current legislation of anti-money laundering at domestic and European union level. It gives a foreword for to the master thesis and gives an overview where and how the money laundering has started in the past and how the modern legislation has been made and shaped. It points out that the main reasons why the investigative body in Estonia fails to successfully solve anti-money laundering cases in current legislation. The main reason for that comes from the fact that there needs to be proven preliminary or predicate offence before you can make a case in money laundering. Now this is a difficult topic as the money laundering object can be obtained by crime back in 1990 but it is very difficult to prove a crime from that era. It is possible in the European Union level to arrange your anti-money laundering legislation where predicate offence doesn't need to be proven before you can make a case.¹⁸⁶

In the second chapter of this thesis the concept of reversed burden of proof is being introduced in domestic and European Union level. It shows that it is possible to use reversed burden of in

¹⁸⁶ For example it is made in the Netherlands

civil proceedings where the plaintiffs task is to establish a causal link between conduct and harm after which the burden of proof shifts to the respondent. There is a key element to the civil proceeding as it not in conflict with the fundamental right where no has to prove his or her innocence in criminal proceedings as it is a civil proceeding. In this master thesis there has been brought up an example on an analysis made by European Commission “Reversing the burden of proof: Practical dilemmas at the European and national level.” In this analysis the reversed burden of proof is being explained in civil proceedings on the example of discrimination cases.

There are three research questions being formed in the second chapter which are all related to the effectiveness of combating anti-money laundering with current legislation and the possibilities derived from it. One of the question was involved the effectiveness of current regulation on confiscating a property which has an anti-money laundering suspicion and the beneficial owner is not known. There were numerous cases in Estonia where the suspicious money was on the account of a person who obviously was not the owner of the money but was rather a money mule. The understanding was that if the money is on the account of the person, then it has to be expected that he or she is the owner of the money. So it made the provisions that were specifically made to combat anti-money laundering useless and ineffective. Up until 2020 Supreme court of Estonia was in an understanding that it the ownership should not be expected or assumed and the case law regarding this issue was changed. It could be said that it was a win for investigative bodies and we have to monitor on how effective it is in combating money laundering – probably not too effective.

The second research question was to investigate what are the procedural warranties for the person whose money has been claimed to be suspicious but the money actually originates from a legal source. It can happen with a person who has been earning money without paying taxes etc. Could this person lose all their money if they’re not willing to co-operate? The emphasis of this assertion is that if the person co-operates from the beginning it is very easy to prove that it originates from legal source. The Estonian Financial Intelligence Unit’s task is not to confiscate the money or to cause any discomfort to the concerned person. Actually if it is not derived from criminal source or activity they can’t even give the statements received within the administrative proceedings to other administrative authorities, e.g Estonian Tax and Customs Board. So it’s safe to say that all the procedural warranties are being allowed and endorsed to the concerned person.

As the civil forfeiture with reversed burden of proof has been introduced into Estonian legislation but did not pass the first hearing there were questions some questions that need to be answered. The main part of the work considers on how to use Netherlands civil forfeiture with reversed burden of proof practice and how to implement it in Estonia which formulated the thir research question of the master thesis. Within this task the author of this thesis tries to answer to these questions mentioned above. One of the main questions about the implementation of civil forfeiture with reversal burden of proof is related to fundamental rights. Every related fundamental right needs to be analyzed separately and it has been done already in another similar master thesis in 2019 which leads the author of this work to a conclusion that it is possible to use this method on the example of The Netherlands practice and method.

This master thesis could contribute to the next public discussion about civil forfeiture with reversed burden of proof and hopefully can share some insight into the Netherlands case law and practices. This method could be implemented in Estonia when approached with right methods.

Kasutatud kirjandus ja allikad

Kirjandus

- 1) Sootak, J. Karistusõiguse Üldosa. Tallinn: Juura 2018.
- 2) Pärigma, R. Delfi Ärileht. Rahapesu andmebüroo juht: selleks, et Eestit ei kasutataks rahapesus transiitmaana, tuleb rahapesijatele tekitada reaalne oht varast ilma jääda. 24.01.2018. Arvutivõrgus: <https://arileht.delfi.ee/news/uudised/rahapesu-andmebuuro-juht-selleks-et-eestit-ei-kasutataks-rahapesus-transiitmaana-tuleb-rahapesijatele-tekitada-reaalne-oht-varast-ilma-jaada?id=80887123>
- 3) M. Kärner. Direktiiv (EL) 2018/1673 rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil. – Juridica 2019/VII
- 4) Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat 2017. Ülevaade rahapesu andmebüroo tegevusest 2017. aastal. Tallinn 2018. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/files/Rahapesu/rahapesu-aastaraamat-2017.pdf?b66f2df450>
- 5) Fiscal Information and Investigation Service of Netherlands. Tax and Customs Administration. Indirect Method of Proof. 15.04.2019: lk 23. Arvutivõrgus: <https://www.amlc.eu/wp-content/uploads/2019/04/Money-Laundering-the-Indirect-Method-of-Proof-2019.pdf>
- 6) Euroopa Komisjon. Reversing the burden of proof: Practical dilemmas at the European and national level. Detsember 2014. Arvutivõrgus: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a763ee82-b93c-4df9-ab8c-626a660c9da8/language-en>
- 7) Leib, M. Pööratud tõendamiskohustuse ja süüdimõistmisest sõltumatu konfiskeerimise rakendatavus rahapesukahtlusega vara suhtes. – Magistritöö Tartu Ülikool 2019.
- 8) Tibar, I. Rahapesu kujunemisloost ja olemusest. – Juridica 2007/VIII.
- 9) Levi, M, ja Reuter P. "Money Laundering." Crime and Justice, 2006
- 10) Mäeker, M ja Nõmm, A. Pangasaladuse hoidjast politseinikuks – Juridica 2020
- 11) Rahandusministeerium. Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu 459 SE juurde [2017]. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/fb03e20e-caf7-463d-9b60->

ddf6021742b2/Rahapesu%20ja%20terrorismi%20rahastamise%20tõkestamise%20seadus

- 12) Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat 2013. Ülevaade rahapesu andmebüroo tegevusest 2013. aastal. Tallinn 2014.
- 13) Evestus, S.H. Eelkuriteo sisustamine rahapesukuriteo puhul Rahapesu mõiste Eesti karistusõiguses. – Juridica, 2015/V
- 14) Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat 2015. Ülevaade rahapesu andmebüroo tegevusest 2015. aastal. Tallinn 2016.
- 15) Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs ja ettepanekud. Arvutivõrgus:
https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/rahapesu_tokestamise_valitsu_skomisjoni_analuus_ja_ettepanekud.pdf
- 16) Finantsinspektsiooni juhend „Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks.“ 2018.
- 17) R. Osanik. Rahapesu tõkestamise sammud on pangale üks suuremaid kulusid. – Delfi Ärileht 26.02.2020. Veebist kättesaadav:
<https://arileht.delfi.ee/artikkel/89057925/rainer-osanik-rahapesu-tokestamise-sammud-on-pangale-uks-suuremaid-kulusid>
- 18) Audiitortevõrgu seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse (finantsvaldkonna väärtetõrjemeetmete reform, EL-i õigusest tulenevad karistused, vara legaalse päritolu pööratud tõendamiskoormus) eelnõu 771 SE [2018]
- 19) Eesti Advokatuur. Arvamus audiitortevõrgu seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 771 SE kohta, 2019.
- 20) Rahapesu Andmebüroo. Aastaraamat 2018. Ülevaade rahapesu andmebüroo tegevusest 2018. aastal. Tallinn 2019.
- 21) Reimand, M. Eesti muutub rahapesijatele kõlbmatuks - Äripäev. 27.03.2017. Arvutivõrgust kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/arvamused/2017/03/20/madis-reimand-eesti-muutub-rahapesijatele-kolbmatuks>
- 22) Rahapesu Andmebüroo. Aastaraamat 2016. Ülevaade Rahapesu Andmebüroo tegevusest 2016. aastal. Tallinn 2017.

- 23) A. Holligan. Is the Netherlands becoming a narco-state? - BBC News. 19 Detsember, 2019. Veebist kättesaadav: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50821542>
- 24) V. Andy. List of top sea ports in Netherlands. Detsember 2016. Veebist kättesaadav: <https://www.trackingdocket.com/top-sea-ports-in-netherlands/>
- 25) Hollandi karistusseadustik. Criminal Procedure Code of the Kingdom of Netherlands. 2012. Arvutivõrgust kättesaadav: https://www.legislationline.org/download/id/6416/file/Netherlands_CPC_am2012_en.pdf
- 26) Õiguskantsler. Arvamus audiitoritegevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse (finantsvaldkonna väärtekaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad karistused, vara legaalse päritolu pööratud tõendamiskoormus) eelnõu 771 SE kohta. 2019.
- 27) Õiguskantsler. Arvamus audiitoritegevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 771 kohta. 2018.

Õigusaktid

- 28) Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv (EL) 2018/1673 rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil, ELT L 284.
- 29) Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/843, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrosmi rahastamise eesmärgil kasutamise tõketamist, ning illega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL. 19.06.2018.
- 30) Euroopa Nõukogu rahapesu, kriminaaltulu avastamist, arestimist ja konfiskeerimist ning terrorismi rahastamist käsitleva konventsiooni nr 198 allkirjastamise kohta Euroopa Ühenduse nimel. Veebist kättesaadav <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005PC0426&from=ET>
- 31) Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ – ELT L 141. 5.06.2015. Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32015L0849> (29.04.2019).

- 32) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/343, 9. märts 2016, – ELT L 65, 11.03.2016.
- 33) Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus
- 34) Karistusseadustik
- 35) Kriminaalmenetluse seadustik
- 36) Maksukorralduse seadus
- 37) Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon
- 38) Võlaõigusseadus
- 39) Haldusmenetluse seadus
- 40) Põhiseadus

Riigikohtulahendid

- 41) 3-1-1-42-0
- 42) 3-1-1-96-13
- 43) 3-1-1-68-10
- 44) 3-1-1-34-05
- 45) 3-1-1-94-14
- 46) 3-1-1-70-11.
- 47) 3-1-1-36-12
- 48) 3-3-1-22-12
- 49) 3-1-1-83-07
- 50) 3-3-1-77-13
- 51) 3-3-1-76-13
- 52) 3-20-664

Rahvusvahelised kohtulahendid

- 53) Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtulahend Zschücsen v. Belgium. Arvutivõrgust kättesaadav: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["23572/07"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), ruling only available in French, press release of 1-6 2017 in English.

- 54) Euroopa Inimõiguste Kohtulahend 05.07.2001 Phillips vs. Ühendkuningriik,
23.09.2008 Grayson ja Barnham vs. Ühendkuningriik
- 55) Euroopa Kohtu lahend C-109/88 Danfoss [1989] ECR I-3199.
- 56) Euroopa Kohtu lahend C-127/92 Enderby [1983] ECR I-5535